

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

Etická dilemata kurátora pro děti a mládež při práci s ohroženými dětmi

Vedoucí práce: Doc. PhDr. David Urban, Ph.D.
Auror práce: Bc. Pavel Zabilka
Studijní obor: Etika v sociální práci
Forma studia: kombinované
Ročník: 2.

2023

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích, dne

.....

Pavel Zabilka

Poděkování:

Touto cestou bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph. D. za svůj čas, podnětné připomínky a cenné rady, které mi poskytoval během zpracování diplomové práce. Dále děkuji Doc. Jakubu Sirovátkovi, Dr. phil. za jeho vstřícnost a ochotu při konzultacích ohledně etických aspektů mé práce. A v neposlední řadě patří velký dík mé rodině, za trpělivost a psychickou podporu.

Obsah

Úvod	5
1 Koncept sociálně - právní ochrany.....	8
1.1 Orgány zajišťující sociálně - právní ochranu dětí.....	9
1.2 Klient orgánu sociálně-právní ochrany dětí.....	12
2 Kurátor pro děti a mládež	13
2.1 Vymezení činnosti kurátora pro děti a mládež	15
2.2 Osobnost sociálního pracovníka (kurátora pro děti a mládež)	17
3 Sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami.....	19
3.1 Ohrožené dítě.....	20
3.1.1 Rizikové dítě v ohrožení.....	21
3.1.2 Potřeby ohroženého dítěte	22
3.2 Ohrožená rodina	23
3.2.1 Typologie rodiny z hlediska své funkce.....	24
4 Etická hlediska v sociální práci.....	25
4.1 Etika	26
4.2 Etika a její uplatnění v sociální práci	28
4.2.1 Profesní etika sociálního pracovníka	30
4.2.2 Etický kodex sociálních pracovníků	30
4.2.3 Kritika etického kodexu	32
4.3 Etická dilemata v sociální práci	32
4.3.1 Etická dilemata kurátora pro děti a mládež při práci s ohroženými dětmi.....	35
5 Rozbor dilematu za použití etických teoretických přístupů	41
5.1 Etické dilema z pohledu deontologie (etika povinnosti)	43
5.1.1 Kategorický imperativ	44
5.1.2 Příklad aplikace kategorického imperativu	48
5.2 Etické dilema z pohledu utilitarismu.....	50
5.2.1 Definice utilitarismu.....	50
Závěr.....	55
Seznam použitých zdrojů.....	59
Seznam příloh	64
Abstrakt	72

Úvod

Vybrané téma Etická dilemata kurátora pro děti a mládež při práci s ohroženými dětmi jsem si vybral z několika důvodů. Primárním podnětem bylo to, že jako rodič jsem měl vždy zájem na tom, aby můj syn vyrůstal v prostředí, které by neohrožovalo jeho zdravý vývoj. Zajištění bezpečnosti našich dětí by mělo vždy zaujímat prioritní místo, neboť jsou to právě oni, kteří tvoří budoucnost naší země.

V současné době se více než v minulosti objevují problémy s výchovou a péčí o děti. Narůstající trend ukazuje, že stále mladší žáci na základních školách vykazují nevladatelné chování a mohou mít problémy ve výchově, nebo se nepravdělně účastní školní docházky. Problémy s dětmi a mládeží se však neomezují pouze na školu. Stále častěji jsem se setkával s tím, že děti a mladiství se propadají do problematiky alkoholu, drog a jiných závislostí.

Dalším důvodem je má osobní zkušenost, neboť jsem v minulosti pracoval v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, a právě na pozici kurátora pro děti a mládež. Nabité zkušenosti s tématem, mi proto připadaly jako vhodný podnět pro výběr diplomové práce na zmíněné téma. Praxe v terénu mi pak umožnila hlouběji porozumět složitým situacím, kterým kurátoři čelí.

Během mého pracovního působení jako kurátora jsem se nevyhnutelně setkal s mnoha výzvami a obtížemi, které jsou charakteristické pro současnou dobu. Často jsem se setkával s konkrétními etickými dilematy, která jsem musel řešit, analyzovat a hledat způsob jak se s nimi vyrovnat. Cítil jsem svoji roli v poskytování pomoci a podpory ohroženým dětem. Měl jsem možnost sledovat a zažít následky, které tyto výzvy měly na životy ohrožených dětí a mládeže, a které fakticky ovlivnily jejich budoucnost.

V této práci se snažím představit významnou roli kurátora pro děti a mládež a analyzovat etická dilemata, se kterými se ve své práci setkávají. Kurátoři pro děti a mládež hrají klíčovou roli v poskytování péče, podpory a ochrany dětem, které se nacházejí v ohrožených situacích. Jejich práce je často komplexní a náročná, a proto je důležité zkoumat a porozumět etickým otázkám, které se při ní vyskytují.

Stěžejní částí práce je představit problematiku etických dilemat, která vznikají v průběhu práce s dětmi a mládeží v rámci orgánů sociálně - právní ochrany dětí. Pro získání informací a porozumění těmto dilematickým situacím jsem zvolil rozhovory s

kurátory pro děti a mládež, kteří mají bohaté zkušenosti v oblasti sociální práce s touto cílovou skupinou.

Rozhovory by měly přinést hlubší vhled do etických výzev spojených s prací v oblasti ochrany dětí a mládeže a umožní porovnat různé přístupy a strategie, které kurátoři uplatňují při řešení těchto složitých situací.

Cílem těchto rozhovorů je identifikovat a poskytnout podrobnější porozumění a perspektivu na dané dilematické situace. Z analýzy rozhovorů jsem si následně dovolil vybrat jedno konkrétní dilema, které jsem podrobil rozboru dvou etických teorií.

Předpokládaným praktickým přínosem je analýza etických dilematických otázek, které se vyskytují při práci s rizikovou mládeží a nabídnout teoretická východiska, které by mohla přispět k jejich efektivnímu a eticky odpovědnému řešení.

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. V první části se zabývám konceptem sociálně-právní ochrany a představuji jeho fungování jako systému opatření a služeb zaměřených na ochranu práv a blaha dětí, včetně prevence a intervence při jejich ohrožení. A právě pro tuto ohroženou skupinu jsou zde orgány sociálně-právní ochrany dětí. Mezi klienty těchto orgánů se nacházejí nejen děti, které čelí nebezpečí, zanedbání, zneužívání nebo jiným formám rizik, ale i rodiny, které hledají pomoc v obtížných situacích, které mohou negativně ovlivnit jejich děti.

V druhé části se zaměřuji na profesi kurátora pro děti a mládež, vymezení jeho činnosti a osobnost. Představíme si, jak pracují v rámci sociálně-právní ochrany dětí a jaké mají zákonem stanovené pravomoci a povinnosti. Poukazuji zde na to, jak by měli být dobře obeznámeni se všemi relevantními zákony a právními předpisy, které ovlivňují jejich činnost. V této kapitole si definujeme podmínky, jaké musí splňovat pro výkon své profese, legislativu a právní předpisy, které vymezují činnost kurátora pro děti a mládeže.

Ve třetí části se zabývám oblastí sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami. Zde představuji, jakou mají roli sociální pracovníci v orgánech sociálně-právní ochrany dětí a v dalších příslušných institucích. V následujících částech kapitoly se věnuji pojmu ohrožené dítě a jeho specifickým potřebám. Zaměřuji se na problematiku rizikových dětí v ohrožených rodinách, kde analyzuji faktory ohrožení a hledám způsoby, jak jim poskytnout adekvátní podporu. Zabývám se typologií rodin z hlediska jejich funkce a analyzuji specifické potřeby rodin v ohrožené situaci. Zaměřil jsem se na identifikaci příčin ohrožení a hledání opatření, která by mohla rodinám pomoci v jejich obnovení a

posílení. Celkově se v této části snažím přispět k lepšímu porozumění problematiky ohrožených dětí a rodin a předkládat doporučení a strategie pro sociální pracovníky, aby mohli účinněji a efektivněji poskytovat pomoc a podporu těm, kteří ji potřebují.

Ve čtvrté části se hlouběji zabývám etickými aspekty sociální práce. Definuji zde samotný pojem etiky a jeho začlenění do sociální práce, což představuje zásadní pilíř konceptu práce. V dalších podkapitolách se věnuji morálním kategoriím etiky a jejich aplikaci v kontextu sociální práce. Zaměřuji se, jaké etické principy jsou relevantní pro sociální pracovníky a jak by měly být uplatňovány při jejich profesionální činnosti. V následující části, věnované profesní etice sociálního pracovníka, popisuji, jak je profesní etika spojená s etickým kodexem, který stanovuje základní principy a normy pro etické chování sociálních pracovníků.

V závěrečné páté části se soustředím na rozbor etických dilemat, kterým čelí kurátoři pro děti a mládež. Zkoumám různé situace, ve kterých se sociální pracovníci mohou ocitnout a které v nich vyvolávají etické dilema. Diskutuji o různých faktorech a hodnotách, které mohou ovlivnit rozhodování v těchto obtížných situacích a je vždy kladen důraz na zohlednění zájmů dětí a mládeže, zachování lidské důstojnosti a zajištění spravedlivosti a rovnosti.

Zdrojem stěžejních informací mi byla literatura předních českých i zahraničních autorů. V oblasti sociální práce ve spojitosti s problematikou práce s rizikovou mládeží, jsem pro svoji práci čerpal z publikací autorů O. Matouška s jeho kolektivem, Terezie Pemové s Radkem Ptáčkem, Jiřím Dunovským a Ivanem Úlehlou. V kontextu etiky jsou důležitými zdroji autoři jako Mirka Nečasová, Mel Thompson a Arno Anzenbacher. Jejich práce a analýzy představují důležité pilíře, které mi umožnily lépe porozumět etickým aspektům zkoumaným v této práci.

Při analýze etických dilemat a konkrétních situací, kterým čelí sociální pracovníci při práci s rizikovou mládeží, jsem se snažil používat osvědčené metody a přístupy, které jsem získal prostřednictvím studia relevantní literatury. Tyto teoretické základy mi umožnily lépe porozumět složitosti etických rozhodovacích procesů a přístupů k řešení dilemat, které v praxi vznikají.

Věřím, že tato práce přinese větší povědomí o důležitosti etických hledisek při práci s ohroženými dětmi a podnítl diskuse a zamyšlení nad těmito tématy. Společnými silami můžeme dosáhnout vylepšené ochrany a podpory pro ty nejzranitelnější členy naší společnosti - tedy ohrožené děti a mládež.

1 Koncept sociálně - právní ochrany

Prevence a podpora pro děti jsou klíčové pro snižování rizika závislosti. Poskytování informací o rizicích užívání drog a alkoholu, včetně osvěty o jejich škodlivých účincích, je důležité. Zároveň je nezbytné vytvořit pro děti a mládež alternativní možnosti, jako jsou zdravé zábavy, sportovní aktivity, vzdělávání o soběstačnosti a rozvoj jejich emocionálních dovedností. Důležitou roli hrají také rodina, škola a komunita, které by měly podporovat bezpečné a zdravé prostředí pro děti a poskytovat jim podporu a vedení při překonávání rizikových situací.

Na začátku této kapitoly, bych se nejprve dotkl konceptu sociálně-právní ochrany a některým historickým souvislostem v době jejího vzniku. V další části již seznámíme s klíčovým orgánem, který svým rozsáhlým právním způsobem chrání oprávnění zájmů dítěte. Zde zjistíme jakou má strukturu, jaké je jeho legislativní vymezení a jaké jsou jeho povinnostmi při výkonu své činnosti. Poslední část kapitoly s názvem „Klient orgánu sociálně-právní ochrany“ je pak obeznámením se s pojmem klient a s jakými klienty dotčený orgán pracuje.

Pokud se podíváme zpět do minulosti, tak za vznik první profesionální sociální práce lze považovat počátek devatenáctého století. V této industrializované době, jsou díky panující značné chudobě mezi manuálně pracujícími (dětská chudoba, nevzdělanost) položeny základy sociální práce. Charakter takové pomoci spočíval především v charitě a dobrovolnictví bohaté vrstvy společnosti a politiků. Pomáhající vycházeli z etických hodnot společnosti a jejich pomoc byla charakteristická tím, že strádání v sociální nouzi považovali za důsledek morálního selhání obětí.¹

Ve dvacátém století byla sociální práce do značné míry ovlivněna díky sociálně ekonomickým reformám. Cílem těchto reforem bylo zlepšení sociální potřeb pro všechny, kterým se takové pomoci nedostávalo. Profesionalita současného sociálního pracovníka, je založena především na jeho pomoci a respektu k zachování důstojnosti a práv všech lidí ve společnosti. Sociálně-právní ochrana dětí, je pak praktickou ukázkou

¹ Srov. PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 11.

naplňování takové sociální politiky státu, tedy dodržováním lidských práv a pomoci slabším a potřebným.²

Orgány sociálně – právní ochrany dětí, které vykonávají sociální práci ve svěřeném regionu, pracují v mnohdy těžkém a nesnášenlivém prostředí rodin, nebo komunit. Práce s rodinou prošla od svého vzniku zásadními změnami. Dnes, je její práce velmi rozmanitá a to i přesto, že její základní funkce zůstala stejná (pevné rodinné pouto, výchova a péče o děti). S proměnou dnešní společnosti čelíme značným rizikům, jež znesnadňují onu základní funkci plnit. Takové dysfunkční rodiny ohrožují všechny členy své domácnosti, ale především ohrožují děti. Děti, jsou tak v současné době chráněny rozsáhlou legislativní ochranou, která pomáhá sociálním pracovníkům v naplňování jejich nejvyššího cíle, a tím je blaho dítěte.

1.1 Orgány zajišťující sociálně - právní ochranu dětí

Stát je v současné době garantem zajišťování ochrany dětí a to prostřednictvím státní správy. Tato ochrana je v místě zajišťována sociálními pracovníky a to díky přenesené působnosti státní správy na samosprávu. Důležitou částí je, že sociální práce probíhají na místní úrovni a to se znalostí dětí, rodin a komunit.³

Úkolem samosprávy jak v přímé, tak přenesené působnosti je:

- Odpovědnost za výkon sociálně-právní ochrany pro děti, jež spadají do působnosti samosprávy.
- Odpovědnost za odborné multidisciplinární služby na ochranu dětí a rodin.
- Odpovědnost za monitorování a rozbor všech faktorů ohrožujících ochranu dětí a podpory rodin.
- Odpovědnost za financování komunitního plánování sociálních služeb

² Srov. PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. Vydání. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 12-13.

³Srov. Tamtéž. S. 27.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí, je někdy označován jako takový pověstný strašák rodin. Bohužel je tak vnímán právě lidmi, kteří se následně stávají klienty tohoto orgánu, pro svoje zanedbávání péče o dítě. Orgán sociálně – právní ochrany, je nejen pomocníkem, ale především ochráncem dítě před násilím, zneužíváním a jeho zanedbáváním. Činnost tohoto orgánu pak upravuje zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí v §4 přenáší výkon sociálně-právní ochrany dětí (SPOD) na orgán sociálně-právní ochrany dětí (tzv. OSPOD), kterými jsou:

- Obecní úřady se samostatnou působností
- Obecní úřady s rozšířenou působností v přenesené působnosti
- Krajské úřady jak v přenesené, tak samostatné působnosti
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Úřad pro mezinárodní právní ochranu dětí a mládeže

Činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí jsou vymezeny především zákony:

- zákonem č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
- zákonem č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině

Dále je činnost orgánu SPOD spjata s následující legislativou, nebo dalšími orgány státní správy, které především hájí zájmy dětí:

- zákonem č. 140/1961 Sb. Trestní zákon
- zákonem č. 141/1961 Sb. Trestní řád
- zákonem č. 200/1990 Sb. Přestupkový zákon
- zákonem č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád
- zákonem č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- zákonem č. 218/2003 Sb. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže

Primární cíl sociálně-právní ochrany je definován v §5 zákona O sociálně-právní ochraně dětí. Zde je uvedeno, že hlavní a nejdůležitější činností tohoto orgánu je především zájem o *blaho dítěte*.

Z §6 zákona č. 359/1999 Sb. vyplývá, že činnost orgánu sociálně-právní ochrany se zaměřuje zejména na děti, které:

- ve vztahu k rodičům:
 - rodiče zemřeli
 - rodiče neplní svoji rodičovskou odpovědnost
 - kdy rodiče zneužívají svého práva, jež plyne z jejich rodičovské odpovědnosti
- byly svěřeny do výchovy jiné osobě odpovědné za výchovu než rodiče
- vedou zahálčivý způsob života (neplní povinnou školní docházku, nepracují, užívají návykové a jiné omamné látky, opakovaně páchají přestupky, dopouští se trestných činů, nebo v případě mladších 15 let činů jinak trestných).
- byly obětí trestných činů ohrožující jejich život a zdraví. Následkem takových činů je ohrožena jejich svoboda, lidská důstojnost a mravní vývoj.
- jsou z důvodu žádosti rodičů, nebo osob odpovědných za výchovu opakovaně umíst'ovány do zařízení, které zajišťují neustálou péči o takové děti, nebo pobyt v takových zařízení je delší než 6 měsíců.
- jsou ohroženy násilím mezi rodiči, nebo odpovědnými osobami
- jsou odloučeni od svých rodičů, popřípadě jiných odpovědných osob za jejich výchovu a žádající o mezinárodní ochranu (azyl).⁴

Z výše uvedeného je patrná širší sociálně-právní ochrany, která je bezplatně poskytována všem dětem a to bez rozdílu jakékoliv diskriminace (etnického původu, pohlaví, barvy pleti, náboženského přesvědčení, nebo politického či jiného smýšlení). Zákon díky své přenesené působnosti pamatoval na to, že sociální pracovníci vykonávající SPO, svojí místní znalostí dokáží být v těsném kontaktu s dětmi a jejich rodinami, vyžadujícím okamžitou pomoc. Tím je zajištěna bezprostřední okamžitá kontinuita rozhodnutí a opatření směřujících na ochranu dětí.

⁴ Zákon 359/1999 Sb. o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění platném k 30. 12. 1999.

1.2 Klient orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Pod pojmem klient si v současné době můžeme představit mnoho významů tohoto slova. Se slovem klient se dnes setkáváme v různých odvětvích: obchodní marketing; klient právních služeb; klient psychologické či psychoterapeutické konzultace, ale třeba i v oblasti IT, kde je klientem uživatelské rozhraní. Pro nás, je ale podstatný jiný význam, ten který vychází z latinského „cliens“ (neboli chráněnc).

Matoušek ve své publikaci, chápe pojem klient, jako subjekt (jedinec, rodina, nebo komunita) využívající sociální služby.⁵

Pro orgány vykonávající sociálně-právní ochranu dětí, jsou především jejich klienty, ohrožené děti a rodiny. Kontakty sociálních pracovníků orgánů sociálně – právní ochrany dítěte s klienty mohou být, jak přímé (osobní), tak zprostředkované a to za pomoci oznámení jiných subjektů či klientů. V případě příchodu z klientova vlastní vůle, jsou problémy vždy snáze řešitelné. Tím, že klient nečekal a chtěl pomoci s problémem co nejdříve, vymezil se tím dostatek času k vyhodnocení situace a hledání vhodného řešení. Základními faktory tak jsou, včasnost a dobrovolnost.⁶ V sociální práci je velmi důležité ono naladění a propojenost, které je představeno na jedné straně sociálním pracovníkem a na straně druhé klientem.

Pokud dojde k ohrožení dítěte, je nezbytné nejprve identifikovat takové dítě. Taková identifikace většinou nepřichází z rodinného kruhu, ale spíše okolního prostředí (škola, zdravotnické zařízení aj.), které jsou mimo blízký dosah orgánu SPOD.⁷ To se může na první pohled jevit jako problém, ale ve skutečnosti to ukazuje na správnou synergii systému, neboť dle zákona O sociálně-právní ochraně dětí se v §7 odst. 2 uvádí následující: „každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany

⁵ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 2008. 2. vyd. ISBN 978-80-7367-368-0. S. 83.

⁶ Srov. TICHÝ, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2007. 1. vyd. ISBN 978-80-7368-8.

⁷ Srov. PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 52.

na porušení povinností, nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti“⁸

Z mé osobní zkušenosti, ale oznámení často přicházela nejen od spolupracujících organizací, ale často byli oznamovateli jak členové rodiny, tak samotné děti. Takové zjištění potvrzuje i Prokop, který na to poukazuje, když uvádí: „*Jedná se zde nejen o právo, ale i důležitou povinnost. O pomoc má v těchto případech požádat i pouze jeden z rodičů nebo i samo dítě, a to i bez vědomí rodičů*“⁹

Každý takový i opodstatněný zásah, ale budí emoce v nejbližším okruhu rodiny. Taková aktivita dotčeného orgánu je vždy citlivou záležitostí pro všechny, kterých se přímo dotýká. Stále je mít ale třeba na paměti, že hlavním úkolem je zajistit blaho dítě, proto je třeba podniknout všechny kroky (i nepopulární) k tomuto cíli.

K dětem často upírá svoji pozornost i Matoušek, který o dětech uvádí, že právě ony jsou citovou investicí. A protože rodina je křehkou institucí, představují takové city velmi křehké pouto. Takovou křehkost, pak musejí současné instituce nahrazovat ochranou dítěte, jež se nachází v konfliktním prostředí rodičů.¹⁰

Pak už je jen na sociálním pracovníkovi, aby subjektivně zhodnotil kdy dítě ohrožené je, a kdy není. Světovým trendem je systematizace způsobů hodnocení ohrožení dítěte. V ČR orgány sociálně-právní ochrany také pracují s podobným typem hodnocení, tím jsou: vstupní hodnocení, ucelené zhodnocení a individuální plán ochrany (tzv. IPOD), kde na průběžném zhodnocení vidíme, jaké jsou výsledky a zda se směřuje k správnému vytyčenému cíli.¹¹

2 Kurátor pro děti a mládež

V této kapitole bych chtěl definovat sociálního kurátora pro děti a mládež. Kde svoji činnost vykonává, co je jeho náplní a jaké úkony vykonává v rámci sociální práce. Dále

⁸ Zákon 359/1999 Sb. o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění platném k 30. 12. 1999.

⁹ PROKOP, M. *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*. Praha: Liga lidských práv. 2004. 2. vyd. ISBN 80-239-2207-6. S. 20.

¹⁰ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 182.

¹¹ Srov. PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 49-50.

bych popsal vymezení jeho specifické činnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí. A v posledních částech této kapitoly se zaměřím na principy sociální práce a osobnosti kurátora, jakožto sociálního pracovníka při výkonu svého zaměstnání.

S ohledem na mé zkušenosti s profesí kurátora, si jej dovolím stručně charakterizovat jednou větou. Kurátor pro děti a mládež, je odborně specializovaný sociální pracovník, na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Záměrně uvádím specializovaného sociálního pracovníka, neboť Ministerstvo práce a sociálních věcí, ve svém stanovisku ze dne 24.07. 2019 uvádí, že tradiční označení „sociální kurátor“ je specifické legitimní označení sociálního pracovníka, pracujícího při obecním úřadě s rozšířenou působností.¹²

Samotná činnost a výkon sociálního pracovníka (kurátora pro děti a mládež) je upravena zákonem o sociálních službách č. 108/2006 Sb., kde jsou striktně vymezeny předpoklady k výkonu tohoto povolání:

- *Sociální pracovník musí být svéprávný a bezúhonný*
- *Dále je zdravotně a odborně způsobilý*

Náročnost sociální práce se odráží v požadavcích mezioborové kvalifikace. Zákon proto na tuto odbornou způsobilost klade velký důraz:

- Vyšší odborné vzdělání, v oborech zaměřených na sociální práci a činnost, sociální pedagogiku, sociálně právní činnost, humanitární práci a charitní činnost.
- Vysokoškolské vzdělání, v bakalářském, magisterském, nebo doktorském studiu. Přičemž studium je zaměřeno na sociální práci, sociální péči, sociální politiku, speciální pedagogiku, sociální právo, sociální pedagogiku a patologii.¹³

Matoušek, pak definuje kurátora pro děti a mládež jako státního úředníka, který pomáhá dětem z dysfunkčních rodin. Jako státní úředník je povinen takovým dětem poskytovat pomoc při překonání nepříznivých sociálních podmínek. Příkladem takové pomoci jsou spolupráce se školou, ostatní subjekty (např. středisko výchovné péče),

¹² Srov. Ministerstvo práce a sociálních věcí, *Stanovisko MPSV k užívání pojmu sociální pracovník – sociální kurátor*, Posl. úpravy 13. 12. 2019 [cit. 2023-09-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz>>.

¹³ Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění platném k 16. 9. 2009.

nebo nabídkou volnočasových aktivit.¹⁴ V textu pak Matoušek vyjmenovává konkrétní delikventní chování dětí, které jsou následně podrobněji popsány v následující části „vymezení činnosti kurátora“.

2.1 Vymezení činnosti kurátora pro děti a mládež

Výčet vymezení činnosti kurátora pro děti a mládež je jasně definovaný a to Zákonem o sociálně-právní ochraně dětí č. 359/1999 Sb. v § 6, 31 a 32:

V § 6 se uvádí:

Kurátor pro děti a mládež (sociálně-právní ochrana) se zejména zaměřuje na děti:

Které vedou zahálčivý nebo nemravný život

- zanedbávají povinnou školní docházku
- užívají omamné a návykové látky
- praktikují prostituci
- opakovaně se dopouštějí přestupkového jednání, nebo jiným způsobem ohrožují občanské soužití
- které spáchaly trestný čin (v případě mladších 15 let čin jinak trestný)

§ 31, v jednotlivých odstavcích se vymezují konkrétní specifika práce:

- v odst. 1 je uvedeno, že cílem pomoci dětem v §6, je překonání sociálních podmínek a jejich úspěšné začlenění do společnosti.
- v odst. 2 je zakotveno, že péče těmto dětem je zabezpečována prostřednictvím kurátora pro děti a mládež, která spočívá v odstranění psychických, fyzických a sociálních poruch dítěte.
- odst. 3 vymezuje profesní, organizační strukturu kurátora jako zaměstnance v obci s rozšířenou působností.

§32 odst. 4, se věnuje zaměření sociální kurately:

- přezkum situací sociálně patologických jevů a návrh preventivních opatření

¹⁴ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vyd. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-818-0. S. 270.

- účast u přestupkových komisí, které jsou vedeny proti mladistvému; v trestních řízeních proti mladistvému
- provádění návštěv dětí v zařízeních (diagnostický ústav, výchovný ústav, vazba aj.) na základě nařízené ústavní péče
- spolupráce s Probační a mediační službou
- po ukončení nařízení ústavní péče a jejich návratu do společnosti, kurátor pomáhá s obnovou narušených sociálních vztahů a začlenění do rodiny
- zajištění kontinuity v poskytování návazných služeb po dosažení zletilosti, zejména kurátor pro děti a mládež je povinen spolupracovat:
 - s obcemi v samostatné i přenesené působnosti
 - s krajskou pobočkou Úřadu práce
 - s poskytovateli sociálních služeb
 - zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy¹⁵

Ochrana a zájem dítěte

Kurátor, jako pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, je někdy veřejností vnímám jako represivní část orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Sociální kurátor je ale ze své podstaty především *sociálním pracovníkem*, kterého je povinností s pomocí nástrojů sociální práce řešit nepříznivou životní situace dítěte a jeho rodiny.

V příručce vydané Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR se uvádí, že jedním ze základních principů práce kurátora je přístup založený na potřebách dítěte. Nezpochybitelnou základní rolí orgánu sociálně-právní ochrany dětí je povinnost zajistit vše potřebné směřující k nejlepšímu zájmu dítěte. Úlohou kurátora, je pak pátrat po příčinách, které brání takovému zájmu. V případě nálezu takových příčin musí důkladně zvážit, jaká donucující oprávnění, kdy a jak použít. Vždy to musí být vybalancováno mezi definovanou příčinou rizikového chování a dostatečným odůvodněním použít takové oprávnění k jeho zamezení. Je důležité mít neustále na zřeteli, že primárním cílem je zájem dítěte a uspokojení jeho potřeb.¹⁶

¹⁵ Zákon 359/1999 Sb. o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění platném k 30. 12. 1999.

¹⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2016. S. 10-12.

Stejně tak mluví Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, kde se v §5 zákona č. 359/1999 Sb. uvádí: „*předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.*“¹⁷

Matoušek uvádí a upřesňuje, že nejlepším zájmem dítěte je takový stav, kde jsou smysluplně a optimálně uspokojeny základní životní potřeby dítěte. Všichni, kteří se zabývají (sociální pracovníci) osudy takových ohrožených dětí mají v ruce klíč dveří k budoucnosti.¹⁸

2.2 Osobnost sociálního pracovníka (kurátora pro děti a mládež)

Každý jedinec, včetně sociálního pracovníka, představuje unikátní bytost, jejíž osobnostní charakteristika ovlivňuje její jednání, chování a interakce s ostatními. V rámci sociální práce se setkáváme s řadou determinantů, které formují kvalitu poskytovaných služeb, a jedním z těchto klíčových faktorů je právě osobnostní dimenze sociálního pracovníka.

Drapela definuje osobnost jako „*dynamický zdroj chování, identity a jedinečnosti každé osoby. Výraz chování zahrnuje procesy myšlení, emoce, rozhodování, tělesné činnosti, sociální interakci atd.*“¹⁹

Fromova definice osobnosti doplňuje Drapelovu, kdy uvádí, že osobností člověka jako celku jsou zděděné a získané vlastnosti, které jsou pro každého charakteristické a dělají ho jedinečným.²⁰

K osobnosti sociálního pracovníka a jeho osobním předpokladům k vykonávání sociální práce se vyjadřují Ptáček a Pemová. Uvádějí, že osobnost sociálního pracovníka tvoří celá škála hodnot, znalostí, životní zkušenosti, které získal během své práce. Sociální pracovník při výkonu své profese přijde do styku s klientem ve dvou úrovních. V profesní roli (zde se odráží jeho odbornosti a profese) a na čistě lidské

¹⁷ Zákon 359/1999 Sb. o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění platném k 30. 12. 1999.

¹⁸ MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 227-228.

¹⁹ DRAPELA, J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál. 2003. ISBN 80-7178-766-3. S. 14.

²⁰ Srov. Tamtéž. S. 65.

úrovni. Na tomto konceptu by měla být založená sociální práce, neboť se setkávají dvě lidské bytosti (autentické a jedinečné).²¹

Ptáček a Pemová, předkládají konkrétní osobnostní rysy, které by měl sociální pracovník mít:

- Rád/a pracuje s lidmi
- Potřebuje být užitečný
- Je empatický/á
- Je dobrým posluchačem/kou, umí naslouchat
- Je schopen dobře zvládat stres
- Je inteligentní
- Je praktický/á
- Má smysl pro humor

Můžeme namítnout, že jsou i jiné profese, kde pracovníci jsou v bezprostředním kontaktu s lidmi (advokát, úředník aj.), to je do jisté míry pravda, ale sociálnímu pracovníkovi nestačí pouze, aby se choval slušně. Sociální pracovník musí být schopen nabídnout přijetí, empatii a porozumění. Vztah sociálního pracovníka a klienta by měl být na bázi partnerství s tím, že musí být zřejmé, kdo v tomto vztahu nese odpovědnost. Ta spočívá v odborné přípravě na emočně vypjaté situace.²²

Matoušek předkládá své osobní předpoklady sociálního pracovníka, ze kterých ve své práci vychází. Mezi ně patří:

- *Intelligence*
U pomáhajících profesí se předpokládá, že sociální pracovník se bude vzdělávat ve své profesy. Emoční a sociální inteligence by měly přirozenou částí osobnosti sociálního pracovníka.
- *Přitažlivost*

²¹ Srov. PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 124.

²² Srov. Tamtéž. S. 124-125.

U sociálního pracovníka nevnímáme pouze fyzickou přitažlivost, ale také přitažlivost jeho chování, znalostmi a jednáním s klienty (např. klient pozitivně vnímá společné názory).

- *Důvěryhodnost*

Jedná se o podobné zdroje jako u přitažlivosti, ale navíc je to *pověst* (soc. pracovník dodržuje mlčenlivost) a s tím související pracovníkové chování.

- *Komunikační dovednosti*

Nejedná se o pomoc jako takovou, ale jedná se o primární prostředek k navázání vztahu s klientem.²³

Mezi jedny z předpokladů patří *umění naslouchat*. Podle Matouška se skládá ze schopnosti sociálního pracovníka pozorovat klienta (neverbální chování klienta); naslouchání tomu, co nám klient verbálním způsobem sděluje a pozorováním veškerých projevů klienta. **Empatii** pak Matoušek vnímá jako jistou formu lidské komunikace, která je důležitá pro pochopení klientovi situace. Mayeroff říká, že pokud pomáháme druhému, musíme se dívat na svět očima klienta.²⁴

3 Sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami

Propojení mezi kurátorem pro děti a mládež a sociální prací s ohroženými dětmi může být zásadní pro efektivní podporu a ochranu dětí v různých životních situacích. Takové propojení představuje významný aspekt v poskytování komplexní péče a ochrany pro děti v obtížných životních situacích. Kurátoři pro děti a mládež hrají klíčovou roli při zastupování a ochraně práv dětí, zajišťování jejich zájmů a poskytování podpory při rozhodovacích procesech týkajících se jejich života. Sociální pracovníci se na druhou stranu specializují na identifikaci a intervenci v případech, kdy jsou děti vystaveny rizikům a ohrožení, a na zajištění jejich bezpečí a blahobytu.

Spolupráce mezi kurátorem pro děti a mládež a sociálním pracovníkem přináší mnoho výhod. Kurátor, se svými právními znalostmi a odborným pověřením, je

²³ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 52-53.

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 53-54.

schopen efektivně zastupovat dítě v právních záležitostech a právních procesech. Zároveň může využít svého propojení s rodinou a dítětem k získání důležitých informací o jejich situaci a potřebách. Sociální pracovník pak může přispět svými odbornými znalostmi v oblasti sociálních intervencí a psychosociální podpory ohroženým dětem a jejich rodinám. Společně mohou kurátor a sociální pracovník vybudovat efektivní komunikační sítě s dalšími zainteresovanými profesionály a institucemi, aby zabezpečili komplexní a koordinovanou péči.

3.1 Ohrožené dítě

Již v celém předešlém století se vedl boj o uznání právní subjektivity dítěte, vyplývající pro každou lidskou bytost z Všeobecné deklarace lidských práv. V této deklaraci je zakotvena povinnost péče o zdraví, vzdělání a především ochrany před týráním, zneužíváním, zanedbáváním a vykořisťováním. Díky těmto snahám vzniklo několik mezinárodních dokumentů, které vymezují právní postavení dítěte ve společnosti. V roce 1924 byla Společností národů přijata, tzv. Ženevská Deklarace práv dítěte. Touto deklarací se docílilo změny, která měla za následek pomoci dětem, před diskriminací v zemích postiženými válkami, kolonialismem a jejich otroctví. V návaznosti na úspěšnou praxi ve světě se Spojeným národům v roce 1959 podařilo prosadit novou mezinárodní právní normu týkající se dětí, pod názvem *Charta práv dítěte*.

Bohužel situace dítěte i po těchto dokumentech nebyla ve světě příznivá, proto na základě požadavku výboru UNICEF, aby se znovu přehodnotila situace dětí ve světě a především plnění práv dětí, byla v roce 1989 Organizací spojených národů přijata nová Úmluva o právech dítěte. V preambuli nové Úmluvy o právech dítěte se zdůrazňuje, že dítě „potřebuje pro svou tělesnou a duševní zralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm.“²⁵

V knize *Metody a řízení sociální práce* Kovařík uvádí: „*Těmto na první pohled různorodým dlouhodobě ohrožujícím situacím je společné především to, že se týkají*

životního stylu jedinců, rodin, sociálních skupin a jejich prostřednictvím také dětí. Dalším důležitým společným znakem je, že děti si tyto situace nevolí svobodně, ale jsou

²⁵ Srov. DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 8071691925. S. 24-24.

do nich – většinou nedobrovolně- vrženy a není, až na výjimky, v jejich silách se z těchto podmínek vymanit.“²⁶

Za označení ohrožené dítě, můžeme považovat to, co ohrožuje jeho zdraví a život. V případě, že je ohroženo zdraví a život dítěte, projevuje se to ohrožením některých základních vitálních potřeb dítěte. V takových situacích bývá dítě zpravidla deprivované a traumatizované, právě pro nedostatek základních životních potřeb.²⁷

Posouzení situace, zda jde o dítě ohrožené nebo nikoli, je velmi složitá (je to situace, která si mimo sociálního pracovníka, vyžaduje spolupráci dalších odborníků). Protože dítě je biopsychosociální bytostí, vyžaduje si to tedy interdisciplinární tým odborníků z pohledu zdravotního, psychologického, sociálního, nebo sociálně-právního (orgán sociálně právní ochrany dětí). Je třeba mít na paměti, že ohrožené dítě nelze posuzovat jako izolovaného jedince, ale bytost žijící v sociálně-ekologickém poli, což znázorňuje jeho *Ekomapa* (rodina a k ní vztažené exosystémy). Ke zmapování, zachycení jeho rodinných mezigeneračních vztahů a událostí, slouží tzv. *Genogram* a jeho grafické znázornění.²⁸

3.1.1 Rizikové dítě v ohrožení

Za ohrožené dítě, ale nemusíme vždy považovat dítě, jehož nepříznivý stav (zdraví a život) je zaviněn jeho okolím. Ohrožení může mít jiná rizika. Takovým rizikem je to, že se dítě samo svým „delikventním“ chováním, vystavuje označení „ohrožené“. Jak uvádí Dunovský, příkladem mohou být děti, které nežijí v harmonickém rodinném prostředí. Chování psychotického rázu dítěte sice neujdou pozornosti vychovatelů, ale mohou být v počátcích okolím vnímány, jako „schválnosti, nebo zlomyslnosti“. Neporozumění dítěti nespočívá v povaze, ale v sociální situaci. V takovém případě má vychovatel nesnadnou cestu k poznání individuality dítěte. Typickým příkladem může být adopce dítěte, kdy dynamika vývoje těchto dětí je velmi osobitá, a kdy inteligence jejich

²⁶ MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 201.

²⁷ Srov. Tamtéž. S. 201-202.

²⁸ Srov. Tamtéž. S. 203.

jednotlivých složek, je pro nové rodiče neznámá. Takové projevy dítěte budou spíše chápány jako nepatřičné sklony, jež je třeba potlačit.²⁹

Tyto děti mohou svým chováním ubližovat nejen sami sobě (tělesným či duševním poškozováním), ale mohou se provinovat i proti ostatním.

Faktory nestability rodiny:

- vrozené faktory, jež vedou k sociálnímu selhání
- selhání rodiny (výchova jednoho rodiče, rozvedení či nezletilý rodiče)
- ekonomické problémy rodiny (bydlení, či špatná hygiena)

Vše zmíněné, do značné míry silně ohrožuje vývoj dítěte.³⁰

Novotný se své knize Kriminologie (2008) uvádí: „*Výchovné prostředí se tak stává abnormním, výchovné styly rodiče mají tendenci sklouzávat do extrémních a nepevných poloh. Mladý jedinec se buď dostává do role nemilovaného, odstrkovaného a přehlíženého dítěte, nebo dítěte nezdravě ochraňovaného, hýčkaného a emočně přetěžovaného, používaného nejednou jako prostředek citového vydírání druhého partnera. V obou případech dítě brzy vytuší, že v rodině není něco v pořádku, snaží se na sebe strhnout pozornost nebo naopak se vymanit ze super-protektivního vlivu rodiče. Obě tyto reakce se navenek projevují obdobně. Dítě zlobí, provokuje, stává se výchovně obtížně zvládnutelným, čímž nadále prohlubuje špatné výchovné strategie rodičů.*“³¹

3.1.2 Potřeby ohroženého dítěte

Potřeby dítěte jsou souborem potřeb, jejichž dostatečné naplnění vede ke stavu celkové tělesné, duševní a sociální pohody dítěte. V případě, že nejsou potřeby dítěte

²⁹ Srov. DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 2. vyd. Praha: Grada Publishing. 1995. ISBN 8071691925. S. 101.

³⁰ Srov. MATOUŠEK, O.; KODYMOVÁ, P.; KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7367- 002-X. S. 268–270.

³¹ NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha: ASPI. 2008. ISBN 978-80- 7353-376-8. S. 465.

dlouhodobě uspokojovány, stává se dítě postupně ohroženým. Základními potřebami dítěte jsou potřeby *biologické a psychické*.

Mezi *Biologické* potřeby patří: čistý vzduch, čistá voda, správná strava, přiměřené teplo, přístřeší a ochrana před škodlivými vlivy. To jsou věci, které může sociální pracovník zjistit na základě návštěvy rodiny. Z mezosociálních systémů (město, škola, makrosociální prostředí), pak zjišťuje, jakou pozici a místo dítě v systému zaujímá a do jaké míry je to pro dítě podpůrné, nebo konfliktní.

Posuzování *psychických* potřeby, je umístěna mezi prací psychologa a sociálního pracovníka. Na základě pozorování a vyšetření psycholog zjišťuje, zda jsou základní potřeby dítěte uspokojeny a pokud ano, tak v jaké míře. Naopak sociální pracovník zjišťuje, zda sociální prostředí, ve které dítě žije, je schopno tyto potřeby naplnit.³²

3.2 Ohrožená rodina

Pokud si při zakládání rodiny přinášíme milné představy o jejím fungování, tak velmi často dojde k selhání jedné z důležitých funkcí rodiny. Správně fungující rodina, totiž dokáže uspokojit potřeby každého jejího člena. Splněním základních úkolů a funkcí rodiny, zabezpečí život každého člověka ve společnosti a to ve všech etapách jeho existence.³³

Pojmem ohrožená rodina vystihujeme neoddělitelnost životní situace dětí a rodičů. „*Ohrožení rodiny jako celku je současně vždy ohrožením jejich členů, přičemž míra toho ohrožení je nejzávažnější pro ty nejzranitelnější z nich.*“³⁴

³² Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 208-209

³³ Srov. DUNOVSKÝ, J.; KOLEKTIV. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada. 1999. ISBN 80-7169-254-9. S. 92.

³⁴ NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Typická dilemata a etika terénní sociální práce*. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. S. 143.

3.2.1 Typologie rodiny z hlediska své funkce

V literatuře existuje mnoho pohledů a popisů, jak rozdělit rodinu, podle její funkčnosti, ale neplynou z toho žádné jednoznačné závěry. Například Kraus, Poláčková et al. Ve své knize *Člověk, prostředí a výchova* (2001) popisují míru plnění základních funkcí rodiny jako:

- *Funkční* - která plní všechny své funkce)
- *Afunkční* - kdy může docházet k poruchám funkce rodiny v menším rozsahu, které ovšem nějakým zásadním způsobem neovlivňují správný vývoj dítěte v rodině)
- *Dysfunkčním* - kde již dochází k zásadním poruchám funkce rodiny, které mohou poškozovat vývoj dítěte a jeho socializaci).³⁵

Sekot ve své knize *Sociologie v kostce*, zajímavě rozděluje rodiny do tří základních typů, podle jejich schopnosti regulovat právě mezigenerační vztahy.

Rodiny rozděluje následovně:

- *Harmonická* – ta která dokáže uspokojit všechny potřeby svých členů.
- *Konsolidovaná* – rodina, která plní svoji ekonomickou funkci, ale nedokáže uspokojit citové, individuální potřeby všech členů rodiny.
- *Dysfunkční* – dochází k poruchám jak partnerským, tak mezigeneračním (mezi rodiči a dětmi).³⁶

Sociální pracovník, který pracuje s rodinou, by měl mít jasnou představu o tom, jak rozlišit správnou a nesprávnou funkci rodiny a zda si je zařadit jako „normální“ fungující celek. Matoušek, Pazlarová v knize *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny* (2010) popisují, že „normální rodina je sice svůdný koncept, ale dost obtížně definovatelný. Statistická norma je pro celou populaci (také ČR) zjistitelná jen u několika málo znaků rodinného chování.“, během posledních desetiletí je zřejmé, že

³⁵ Srov. KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido. 2001. ISBN 80-7315-001-2. S. 78-79.

³⁶ Srov. SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido. 2006. ISBN 80-7315-126-X. S. 205.

znaky funkce rodiny, jako komunikace a reflexe sociální reality, nejsou již typické pro patologické rodiny, ale vyskytují se také v nekónických rodinách.³⁷

Mühlpachr, ve své knize Sociopatologie pro sociální pracovníky (2008) uvádí *„dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. To je následně jedním z předpokladů pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. A duševně zdraví, zdatní, vyspělí lidé tvoří zdravou společnost. Není tedy domov našich dětí jen tak docela soukromou záležitostí rodičů, ale v zájmu celé naší společnosti.“*³⁸

4 Etická hlediska v sociální práci

Na začátku této kapitoly vysvětlím, co vlastně etika je, co znamená, čím se zabývá a jak by se dala definovat. Neboť to je právě etika, jež je základním kamenem v pomáhajících profesích, kdy zkoumá hodnoty a principy, které do značné míry ovlivňují naše jednání v situacích, při kterých se můžeme prostřednictvím svobodné vůle rozhodnout mezi možnostmi jednání.

Další kapitola je pohledem na etiku v sociální práci. Nejen v sociální práci, ale ve všech pomáhajících profesích není lidská důstojnost, jen jakousi představou o lidských idejích v sociální práci s klienty, ale je to především právo člověka (bytosti), s právem na život. A právě prolnutí etiky a sociální práce je nejdůležitějším aspektem empatie každého sociálního pracovníka, neboť lidský život a osobní vztahy mají v sociální práci zásadní místo.

V předposlední části popíši činnost (sociální práci) kurátora pro děti a mládež v kontextu etiky, jež vychází z etického kodexu sociálních pracovníků ČR. Jaký vliv má tento kodex na jeho sociální práci a s jakými etickými problémy, vycházející z této normy se setkává.

³⁷ MATOUŠEK, O.; PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, s. r. o. 2010. ISBN 978-80-7367-739-8. S. 18-19.

³⁸ MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD s. r. o. 2008. ISBN 978-80-7392-069-2. S. 147.

Poslední část je věnována popisem etických dilemat v sociální práci se zaměřením na kurátora pro děti a mládež, kteří se ve svých profesích dostávají do situací, v kterých musejí učinit zásadní rozhodnutí.

4.1 Etika

Výraz etika pochází z řeckého slova *éthos*, které bývá zpravidla překládáno jako zvyk, péče, obyčej apod. V knize *Úvod do etiky* Anzenbacher vysvětluje, že toto slovo se v první řadě týkalo zvířat, kdy označovalo místo jejich pastvy, nebo stáje. Pokud, se ale takové označení užívá v kontextu ve spojení s lidmi, tak se jedná o místo jejich příbytku (dané společenstvím, nebo původem) vše, co je obyčejem a mravem takového společného bydlení. Způsob lidského jednání, postoje, smýšlení, to je právě charakterem vystihující význam tohoto slova.³⁹

Thompson se v úvodu své knihy *Přehled etiky*, snaží jednoduchou formou vysvětlit, čím se etika zabývá a co zkoumá. Popisuje, co je či není správné, analyzuje mravní rozhodnutí lidí a hledá způsoby, jak je zdůvodnit.

Ve svých úvahách se snaží objasnit různé oblasti etiky a rozděluje ji do čtyř základních přístupů:

- *Deskriptivní etika* – tento přístup etiky popisuje mravní rozhodnutí a hodnoty, které jsou podstatné pro danou společnost. Popisuje zde na několika příkladech, jak se konkrétní společnost může stavět např. k polygarii či trestu smrti za určitý zločin. Z toho vyplývá, že je tato etika zčásti sociologií a psychologíí morálky. Zásadním znakem deskriptivní etiky je, že se nesnaží zjistit co je správné a co nikoli, ale popisuje pouze danou situaci.
- *Normativní etika* – zkoumá normy, kterými se lidé ve svém rozhodování řídí. Normativní etika jde dál než deskriptivní, neboť se soustředí na konkrétní výrok o nějakém chování a reaguje otázkou „Je správné toto dělat?“ Normativní etika, tedy zjednodušeně hledá odpovědi na to, zda je nějaké jednání morálně správné či nikoli.

³⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 1.vyd. Praha: ZVON. 1994. ISBN 80-7113-111 3. S. 17-18.

- *Metaetika* – neboli analytická etika, která zkoumá spíše způsob a jazyk, jakým pronášíme etické výroky. Je jakousi reflexí etiky a zamýšlí se nad tím, jak vypovídáme o etických problémech, nebo jaký je vztah tohoto našeho vypovídání ke skutečnosti. Co znamená, když řekneme, že něco je správné a něco nikoli.
- *Aplikovaná etika* - Etika by vždy měla být praktická, tedy vztahující se ke konkrétní oblasti života a to je to, čím se aplikovaná etika zabývá. Zkoumá tedy konkrétní mravní rozhodnutí a problémy z pohledu teorií etiky (např. lékařská etika, života a smrti, bioetika aj.)⁴⁰

Tyto různé oblasti etiky nám slouží jako základ pro etickou reflexi a rozhodování v sociální práci, což pomáhá zajistit, že sociální pracovníci budou jednat s ohledem na morální a etické zájmy svých klientů.

Etiku a její význam definuje Anzenbacher na počátku své knihy *Křesťanská sociální etika*. Významem slova etika chápe, jako filosofickou, nebo teologickou disciplínu, jejímž předmětem jsou správná pravidla (normy) lidského jednání.⁴¹

Anzenbacher v knize *Křesťanská sociální etika* své tvrzení opírá o následující, jež si dovolím parafrázovat:

- To jakým způsobem se člověk chová, jedná a svobodně rozhoduje, je na základě jeho rozumové úvahy. Vždy záleží na něm, zda a jakým způsobem se bude chovat, jednat, a rozhodovat, nebo se takových jednání zdrží.
- Lidé, kteří žijí ve společnosti, jsou ovlivněni vzájemnou interakcí. Cítí se odpovědní zato, co konají a očekávají, že takové rozhodnutí mohou jeden před druhým ospravedlnit, neboť takové jednání vychází z jejich svobodného rozhodnutí. Rozhodování ve složitých situacích je nutí si v těchto situacích stanovovat pravidla, aby takovému jednání poskytli orientační směrnice. A právě na takových pravidlech jednání, se v jedné rovině staví osobní morálka jednotlivce a v druhé je interakce jednání vede, zajišťovat takovým pravidlům sociální přijetí. Taková pravidla se nazývají normy a tvoří ethos společnosti.⁴²

⁴⁰ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*. 1.vyd. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-806-6. S. 11.

⁴¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2004. ISBN 80-7325-030-6. S. 9.

⁴² Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2004. ISBN 80-7325-030-6. S. 9-10.

4.2 Etika a její uplatnění v sociální práci

Samotný výraz etika v kontextu sociální práce je zásadním pojmem, který ovlivňuje a tvaruje samotnou podstatu práce sociálních pracovníků. Tato část se hlouběji zaměřuje na etické aspekty v sociální práci a jejich praktické uplatnění. Cílem je odhalit, jak etické zásady působí jako silný rámec, který formuje rozhodovací procesy a konkrétní chování sociálních pracovníků. Jedná se o prohlubování našeho pochopení role etiky v sociální práci a toho, jak může být tato role klíčovým prvkem vytváření profesionálního a eticky odpovědného prostředí pro práci s klienty.

Baštecká vnímá, že pomáhající profese a etika jsou nedílnou součástí. Lidé pracující v pomáhajících profesích mají své přesvědčení a životní postoje, podle kterých se rozhodují. Sociální pracovníci musí být schopni sebereflexe, což je důležité nejen pro klienty, ale pro celou službu. Součástí práce sociálního pracovníka je i celoživotní vzdělávání a etika by při výkonu profese měla být jeho součástí.⁴³

V sociální práci nemůžeme etiku vymezit pouze kodexem. Dle Úlehly slouží pouze jako zjednodušený model a je prospěšný, aby dokázal ukázat sociálnímu pracovníkovi problematiku etického hodnocení. V pomáhajících profesích je důležitá role přístupu sociálního pracovníka k životu a lidem. Úlehla tvrdí, že ne všichni zastávají stejné přístupy. Jiný přístup bude mít ten, který je přesvědčený, že lidé dokáží být vstřícní a dobří, pokud k tomu mají příležitost. Naopak další, který zastává názor, že pokud není člověk omezen pravidly a bude se obávat z jejich nedodržení, dokáže toho zneužít ve svůj prospěch. Tím poukazuje na to, jak moc nás dokáží ovlivnit představy o lidech a světu. Takovými odlišnými postoji vznikají teorie protikladných procesů.⁴⁴

Takové dodržování přístupů a hodnot je nezbytné pro zachování integrity a důvěryhodnosti v oblasti sociální práce. Nasměrování k správnému chování a rozhodování se v této oblasti nás vedou *etické principy v sociální práci*.

⁴³ Srov. BAŠTECKÁ, B. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál. 2009. ISBN 978-80-7367-470-0. S. 92.

⁴⁴ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2005. ISBN 80-86429-36-9. S. 114.

Nečasová ve své knize předkládá sedm principů, které jsou do dnešní doby platné. Zde si je dovolím parafrázovat.

Jedná se o následující principy:

- *Individualizace* – sociální pracovník respektuje osobnost klienta.
- *Vyjádřování pocitů* – sociální pracovník nechává volně vyjádřit klientovi emoce.
- *Empatie* – sociální pracovník se snaží pochopit situaci klienta (život, společenství, ve kterém žije) a jak by reagoval, pokud by byl v jeho situaci.
- *Akceptace* – sociální pracovník dokáže přijmout klienta takového jakým je (slabé i silné stránky).
- *Nehodící postoj, nemoralizování* – sociální pracovník nehodnotí klienta jako takového, ale pouze jeho jednání, postoje.
- *Sebedeterminace* – sociální pracovník respektuje klientovo práni se svobodně rozhodovat (takové právo je, ale omezené schopnostmi klienta se konstruktivně rozhodovat, legislativou a obecně platnou morálkou).
- *Diskrétnost (důvěrnost sdělení)* – sociální pracovník zachovává důvěrné informace, s kterými se mu klient svěří (důvěrnost je, ale limitující zákonnými normami).⁴⁵

Hronová ve své knize uvádí další své čtyři základní etické principy, které by se měli dodržovat v pomáhajících profesích:

1. *Neškození* – nepoškozovat zájmy, zdraví a život klienta
2. *Dobřečinění* – předcházet a odstraňovat škody (podporovat to dobré)
3. *Spravedlnosti* – rovnost mezi prostředky a službou
4. *Respekt k autonomii* – neovlivňovat, ale podporovat nezávislé a samostatné jednání

Poslední princip může mít dle Hronové dvě formy. Jedná se o tzv. *model zákazníka*, kde je sociální pracovník zprostředkovatel zakázky a klient zastává roli spotřebitele a tzv. *model smluvní*, kde klient a sociální pracovník diskutují o hodnotách, přičemž zároveň platí, že obě strany nejsou rovnocenné z hlediska znalosti a moci.⁴⁶

⁴⁵ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita. 2001. ISBN 80-210-2673-1. S. 49-50.

⁴⁶ Srov. VENGLÁŘOVÁ, M. a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada. 2008. ISBN 978-80-247-2138-5. S. 48-50.

4.2.1 Profesní etika sociálního pracovníka

V návaznosti na předešlé principy v sociální práci je zcela zřejmé, že sociální pracovník by měl být ve svém jednání vždy *profesionálem*, který tím, že je obeznámen se všemi informacemi o klientovi, je tedy povinen svým jednáním, přístupem, dbát na důstojnost a lidská práva klienta a důvěrně ctít svobody klienta.

Pro svoji profesionalitu, si musí sociální pracovník prohlubovat své vzdělání, dovednosti, s pomocí sebereflexe rozvoj osobnosti, neboť tak může pomoci klientovi v jeho náročné životní situaci.

Nečasová k tomu uvádí některé vlastnosti, které jsou důležité pro profesionalitu sociálního pracovníka:

- Základní teoretické znalosti a praktické dovednosti
- Profesní autorita sociálního pracovníka, což budí klientovu důvěru v profesionální pomoc
- Uznání autority společností
- Etický kodex, jímž se sociální pracovníci dané organizace řídí, je v souladu se základními hodnotami.
- Hodnoty jako např. důvěryhodnost, akceptace, vycházejí z respektu ke klientovi.
- Věřit v poslání sociální práce⁴⁷

Kurátor pro děti a mládež, se stejně jako jiné pomáhající profese řídí etickým kodexem. Ten je při výkonu své práce pro něho jakýmsi vodítkem při jeho rozhodování, v jeho postojích a jednáních.

4.2.2 Etický kodex sociálních pracovníků

Etický kodex sociálních pracovníků České republiky ukládá sociálním pracovníkům, aby dbali na dodržování lidských práv v souladu s Všeobecnou deklarací lidských práv, Chartou lidských práv, Úmluvou o právech dítěte a Listinou základních práv a svobod a zákony státu, které se od tohoto dokumentu odvíjejí.

⁴⁷ Srov. NEČASOVÁ, M. *Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci*. In: FISCHER, O.; MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická. 2008. ISBN 978-809- 0413-733. S. 72-94.

Byť má sociální práce v České republice bohatou historii, tak až na základě práce organizace Společnosti sociálních pracovníků se podařilo sepsat a vydat Etický kodex sociálních pracovníků dne 1. 1. 1995. Následně tato norma vydržela nezměněna až do doby jejího revidování dne 19. 5. 2006 (platná od 20. 5. 2006) s dodatky, které vymezují zásady etického chování sociálního pracovníka ke klientovi, kolegům, zaměstnavateli, k povolání a odbornosti a ke společnosti.⁴⁸

Etický kodex ve svém znění představuje některé etické problémy, z kterých jsem vybral ty, jež jsou důležité a vztahují se k práci kurátora pro děti a mládež:

- *Etické problémové okruhy* – zde jsou pro sociálního pracovníka vymezeny jednotlivé sociální práce s jednotlivcem, rodinami, skupinami, komunitami a organizacemi, kde v těchto situacích by měl vybírat možnosti a eticky se rozhodovat s ohledem na klientův život.
- *Základní etické problémy* – Kdy a jak vstupovat do života klienta. Jakým případům dát přednost. Kolik pomoci a péče poskytnout, které nevedou ke zneužití.
- *Další problémové okruhy* – zde se jedná o etické rozhodnutí, které vyplývají ze situací, kdy se loajalita kurátora s klientem dostane do střetu s klientem.
 1. Konflikt kurátora - zájmem klienta
 2. Konflikt kurátora - jiného občana
 3. Konflikt zájmu klientů a společností - kurátora
 4. Konflikt zaměstnavatele - kurátora⁴⁹

Pro kurátora by měl být etický kodex jakýmsi měřítkem v jeho rozhodování, jednání a zastávání určitého postoje. Kodex jako morální norma, by se měla dělit do třech rovin:

1. *Osobní rovina*, jež je ve shodě s jeho hodnotovým žebříčkem a svědomím.

⁴⁸ Srov. Tamtéž. S. 88.

⁴⁹ Společnost sociálních pracovníků [online]. Etický kodex sociální pracovníků České republiky. [cit. 2023-8-13] Dostupné na WWW: <<http://www.socialnipracovnici.cz>>.

2. *Usměrňovat pracovní různorodost kurátora, neboť sociální práce je založená na stejném základě.*
3. *Vše směřuje ke klientovi (společnosti). Z kodexu se nesmí stát nedotknutelné dogma, protože sociální práce přináší každý den řadu nových situací, které nemohou vždy ve stávajícím kodexu najít spásu.⁵⁰*

4.2.3 Kritika etického kodexu

Etický kodex má ale svá praktická omezení, neboť jde pouze o ideový model reálné praxe profesionála. Bohužel komplikace situací, do kterých se sociální pracovník během své praxe dostává, mu neumožní jasný návod jak tyto situace řešit.⁵¹

Může ale nastat situace, kdy sociální pracovník záměrně poruší etický kodex, který přímo sociálnímu pracovníkovi ukládá, jak se má při výkonu svého zaměstnání chovat a dbát na dodržování zásad. Byť se ve stanovách organizace Společnosti sociálních pracovníků České republiky uvádí, že dochází ke kontrolám k dodržování tohoto kodexu, tak se bohužel dnešní legislativa k takovému případnému zjištění porušení zásad nijak nevymezuje.⁵²

4.3 Etická dilemata v sociální práci

V této kapitole se v krátkosti seznámíme s vymezením pojmu „etické dilemata v sociální práci“ a s jakými konkrétními etickými dilematy se sociální pracovník může ve své profesi setkat.

Sociální práce je v mnoha ohledech náročná činnost, která má přesah do mnoha oborů. Sociální pracovník se musí umět orientovat v právní, sociální, ale třeba i

⁵⁰ KOLEKTIV. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368- 628-4., S. 33-34.

⁵¹ Srov. JANDEJSEK, P.; KOMBERCOVÁ, Z. *Lidská práva a sociální spravedlnost v sociální práci*. In: FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická. 2008. ISBN 978-809-0413-733. S. 106-107.

⁵² Společnost sociálních pracovníků. Stanovy Společnosti sociálních pracovníků ČR. [online]. Posl. úpravy 29. 11. 2016 [cit. 10. 8.2023]. Dostupné na WWW: <<http://socialnipracovnici.cz>>.

zdravotní oblasti. Většinou se zaměřuje na sociální situaci klienta, ale odborně řeší i somatické a psychické problémy klientů. To vše jsou situace, v kterých se sociální pracovník musí umět rychle rozhodovat, mezi dvěma a vícero možnostmi.

Podle Pemové a Ptáčka, se sociální práce již ve svém prvopočátku pohybovala mezi kontrolou a ochranou, přičemž hranici mezi nimi, nikdy nelze jasně stanovit. Protože sociální pracovník především pracuje s lidmi ve složité životní situaci, jedná se z pohledu etiky o jednu z nejobtížnějších sociálních prací.⁵³

V knize *Etická teorie a její aplikace – problém pro sociální práci* Jinek a Kříšťan nabízejí své vysvětlení, jaký je v sociální práci rozdíl mezi dilematem a etickým dilematem. „V sociální práci zpravidla užíváme pojmu „dilema“ pro popis situace, ve které se pracovník musí rozhodnout mezi dvěma vzájemně neslučitelnými možnostmi; v etice naproti tomu tento pojem obvykle označuje situaci, kdy jednající stojí před dvěma nepřijatelnými možnostmi konání.“⁵⁴

Musil a Nečasová uvádějí, že etická dilemata vznikají ve čtyřech na sebe navazujících fázích:

1. V první fázi přichází sociální pracovník do styku s rozmanitými pracovními podmínkami (konflikt mezi individuálním přístupem a velkým počtem klientů, s tím spojená nedostatečná kapacita sociálních pracovníků a časový deficit).
2. Zde sociální pracovník řeší dilema, neboť ví, že má dělat vše pro své klienty, ale zaměřují se především jen na to nejdůležitější.
3. V této fázi variabilita konfliktních situací, se kterými se sociální pracovník střetává, ukazuje na dané morální dilematické situace.
4. V poslední fázi, se sociální pracovník zabývá jednotlivými dilematy, za něž vnímá svoji odpovědnost.⁵⁵

⁵³ PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 33.

⁵⁴ JINEK, J. KŘIŠŤAN, A. *Etická teorie a její aplikace – problém pro sociální práci*. Sociální práce. 2011. ISSN 1213-6204. S. 126.

⁵⁵ Srov. MUSIL, L.; NEČASOVÁ, M. *Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků*. In ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Albert. 2008. ISBN 978-80-7326-145-0. S. 88-89.

Ve svém oboru se sociální pracovníci často setkávají v eticky vypjatých dilematických situacích. Moc, odpovědnost a privilegium jsou atributy, které tato profese s sebou bohužel někdy přináší. Sociálním pracovníkům proto v České republice pomáhají nejen platné legislativní normy, ale především kodex sociálních pracovníků, jež je souborem pravidel a zásad, kterými jsou povinni se řídit.⁵⁶

Jako nejčastější etická dilemata, s kterými se sociální pracovník při výkonu své sociální práce (orgánu sociálně-právní ochrany dětí) setkává, Pemová s Ptáčkem uvádějí následující seznam:

- Co upřednostnit v zájmu dítěte – šetrný, nebo razantní zásah do rodinného prostředí
- Je rodina jako celek vždy v nejvyšším zájmu dítěte?
- Vzhledem ke vztahu s klientem je lepší podpora a ochrana rodiny, nebo trvat na porušování zákona rodičů?
- Co je lepší pro ochranu dítěte, vyšetřování ze strany orgánů činných v trestním řízení, nebo zhodnotit potřeby dítěte (léčba)?
- Ovlivní případné trestní stíhání rodičů ochranu dítěte?
- V případě domácího násilí je lépe se soustředit na dítě, nebo rodiče (pachatel, nebo oběť)?
- Zaměřit se na přímo na „ohrožené dítě“, nebo na důvody, které vedou k jeho ohrožení?⁵⁷

Fischer tvrdí, že úkolem etiky v sociální práci není určovat, jak a kdo co má dělat, ale poukázat na potřebu zhodnocení sociální práce z pohledu člověka, jež je také schopný stát mimo vlastní sociální práci.⁵⁸

⁵⁶ Srov. NEDELNÍKOVÁ, D. *Typická dilemata a etika terénní sociální práce*. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. S. 378.

⁵⁷ Srov. PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2. S. 36.

⁵⁸ FISHER, O. *Etiketa jako cesta k radosti ze sociální práce*. In: FISCHER, O. a kol. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb. 2007. S. 9.

4.3.1 Etická dilemata kurátora pro děti a mládež při práci s ohroženými dětmi

V této části kapitoly se zaměříme na konkrétní vymezení etických dilemat, která vyplývají z praktického působení kurátorů pro děti a mládež v rámci organizací známých jako OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí). V průběhu roku 2022 jsem provedl rozhovory formou pohovoru a dotazníkového šetření. Sondou byli čtyři respondenti, kteří v době rozhovorů aktivně působí jako kurátoři pracující s naší cílovou skupinou.

Tito respondenti se skládají ze dvou mužů a dvou žen a každý z nich pracuje jako kurátor v jiném správním obvodu příslušného města. Tento záměrný výběr respondentů z různých oblastí mi umožnil získat pestrou škálu názorů a přístupů k etickým dilematům.

S každým respondentem jsem vedl polostrukturovaný rozhovor s pěti položenými otázkami. Odpovědi na otázky jsou součástí přílohy č. 2 a jejich přepis nám poskytuje detailní pohled na jednotlivé odpovědi respondentů a umožňují nám lépe porozumět jejich perspektivám na zkoumaná etická dilemata.

V průběhu rozhovorů s těmito respondenty se vynořila řada konkrétních etických dilemat. Každé z těchto dilemat bylo stručně popsáno, abychom mohli lépe porozumět jeho podstatě. Tyto dilemata byla dále seskupena do tematických bloků a pojmenována dle jejich charakteru. Celý výsledek tohoto procesu tvoří soubor pěti kategorií dilemat a popis toho, jaké mají s konkrétním dilematem zkušenosti a jaký postup respondenti v dané situaci zvolili. Tímto způsobem se snažíme nejen definovat konkrétní etické problémy, ale také nahlédnout do jejich řešení a získat komplexní pohled na jejich povahu a výzvy.

Kurátorovi pro děti a mládež, jako pracovníkovi orgánu sociálně-právní ochrany dětí, přináší jeho práce do profesního života mnoho etických dilemat, která jsou neoddělitelnou součástí jeho práce. Jsou to většinou volby mezi vzájemně se vylučujícími možnostmi, jež si žádají silné profesní a etické ukotvení.

Dilemata při rozhodování mezi antagonistickým zadáním

Zájem klienta vs zájem veřejné instituce

Sociální kurátor je na jedné straně zaměstnancem úřadu, jehož zájem (potažmo celou společnost) reprezentuje a na straně druhé, je také sociálním pracovníkem v pomáhající profesi, kdy úkolem je zabránit klientovo sociální vyloučení. Je tak postaven a rozkročen mezi těmito dvěma požadavky. Z jedné strany jako zaměstnanec úřadu předestírá klientovi, za jakých okolností bude v případě nápravy platným článkem pro společnost, z druhé strany se snaží ovlivňovat právě společnost ve prospěch klienta.

V takovém případě bude jeho dilema ovlivněno vlastním postojem:

1. Může vnímat svoji práci jako poslání pomoci bližnímu, i když klientovo chování a život je v očích majoritní společnosti negativně vnímáno.
2. Nebo bude uvažovat čistě pragmaticky, kdy jako zaměstnance orgánu SPOD, je jeho úkolem eliminovat vzniklá sociální a ekonomická rizika pro společnost.

Takové dilema se dle úvah respondentů objevuje velmi často. Například respondent č. 1 a č. 3 uvádějí stejnou zkušenost, kdy byli vystaveni podobné situaci při rozhodování o sdílení citlivých informací o klientovi, se spolupracující organizací příslušné základní školy ve správním obvodu. Oba respondenti uvedli, že se ocitli v situaci, kdy se museli rozhodovat mezi dvěma protichůdnými zájmy. Na jedné straně měli zájem svého klienta na udržení soukromí týkajícího se poskytnutých informací, což mohlo posílit důvěru mezi nimi a zvýšit efektivitu spolupráce. Na druhé straně zvažovat možnost sdílení získaných informací s vedením školy, což by mohlo vést k širší a lepší podpoře klienta, ale zároveň by mohlo ohrozit důvěrný vztah, který s klientem vybudovali. Zde se tedy otevřelo etické dilema, kde se museli rozhodnout, který z těchto zájmů by měl být prioritní, a to v kontextu zachování etických standardů a péče o klienta.

Toto dilema tak vyžaduje pečlivé zvážení, jak zachovat rovnováhu mezi respektováním práv a potřeb klienta na jedné straně a závazky vůči instituci a týmu na straně druhé. Kurátoři by měli zvážit možnosti, jak minimalizovat narušení důvěry klienta a zároveň zajistit, že relevantní informace jsou dostupné pro kolektivní úsilí při poskytování podpory. Rozhodnutí v této situaci může záviset na specifických okolnostech, etických hodnotách kurátora a stanovených profesních směrnicích.

Oba dotazovaní se shodli na tom, že se rozhodli tuto situaci konzultovat s vedoucím odboru a kolegy. Po náležitě diskuzi a hledání vhodného směru se nakonec rozhodli informovat vedení školy společně se školním psychologem. Tato spolupráce a rada od kolegů a nadřízených jim významně pomohly nalézt vyvážený konsenzus, který nakonec spojil zájmy všech zúčastněných stran.

Upřednostnění zájmu a přání klienta vs veřejný zájem, nebo širšího společenského dobra

O takovém dilematu hovořil respondent č. 2, kdy při navázání socioterapeutického vztahu dostal od klienta informace o svém přestupkovém jednání, které ale vedlo proti zájmu společnosti. V tomto případě se dostal do situace, kdy řešil dilema ve více rovinách:

1. Předá všechny zjištěné informace příslušným orgánům, do jejichž dikce spadají. Tím, ale může narušit dlouho budovanou důvěru, kterou si s klientem vytvořil.
2. Pokud si chce kurátor udržet získanou důvěru a zamlčí některé informace, může se dostat do problematické pozice, jak s jinými spolupracujícími organizacemi, tak svými kolegy.

Je si vědom, že kurátor se získanými informacemi nakládá vždy pro výkon své práce a vždy v klientův prospěch (bez jeho souhlasu nesmí takové informace poskytovat, vyjma zákonné oznamovací povinnosti).⁵⁹ Zvláště v případě, kdy je zákonem uložena povinnost ohlásit porušení zákona, si je plně vědom, že se otevírá další rovina tohoto etického dilematu.

Respondent sdělil, že je již obeznámen s tím, jak se postavit k takové situaci a má připravený postup pro její řešení. Na danou situaci je připraven tak, že předem informuje klienta o důležitosti pečlivého zvažování sdělovaných informací, především vzhledem k jeho povinnosti některé události nahlásit. Tímto způsobem se snaží harmonizovat klientovy osobní zájmy s veřejným a to za dodržení etických standardů.

S dalším příkladem, se svěřila respondentka č. 4. Ta popisovala situaci, která se nakonec neuskutečnila, ale vzbudila velký zájem veřejnosti, ale i jejích kolegů. Ve městě kde pracuje jako kurátor pro děti a mládež, se rozhořela debata ohledně

⁵⁹ KOLEKTIV. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368- 628-4., S. 38-39.

bezpečnosti dětí v místním parku, což bylo v té době jediné místo, kde se mládež mohla scházet, neboť na většině dětských hřišť probíhala rekonstrukce.

Občané a někteří rodiče sdíleli své obavy s tím, že v parku se pohybují osoby se závislostmi, což by koncentrovalo všechny skupiny do jednoho místa a mohlo ohrozit bezpečí jejich dětí. Zastupitelstvo a Rada města zvažovali o zavedení opatření, které by omezilo přístup všem osobám do části parku, například zavedení pravidelných kontrol hlídek městské policie.

V této situaci měla kurátorka několik klientů ze sociálně slabých rodin, kteří se v parku pravidelně setkávali s kamarády a pro některé z nich to byli jediné lidé, kdo jim poskytují určitou formu podpory a důvěry. Takovým opatřením by její klienti byli postiženi a hrozilo by, že si najdou jiné místo ve vyloučené lokalitě na okraji města, kde bude znesnadněna kontrola všech organizací.

Respondentka vnímala, že by se zde ocitla ve stejném etickém dilematu. Na jedné straně je zájem těchto klientů na soudržnosti, podpoře a zachování důvěrných vztahů. Na straně druhé je to zájem veřejnosti na bezpečnosti dětí a veřejných prostranství. Musela by zvážit, zda by měla podpořit opatření, která by mohla chránit děti, nebo by měla hájit zájmy jejich klientů, kteří potřebují toto místo jako bezpečný prostor pro setkávání.

Tento příklad ukazuje, jak složité může být rozhodování, kdy se střetávají individuální zájmy klientů s veřejným zájmem. V takových situacích se musí pečlivě zvažovat, jaké jsou důsledky jednotlivých rozhodnutí pro všechny zúčastněné strany.

Dilemata vycházející ze vztahu mezi kurátorem a klientem

Vymezení hranice ve vztahu s klientem - jak daleko zajít ve vytváření osobního vztahu s klientem, zachovat profesionální odstup a zároveň respektovat klientovu autonomii a soukromí.

Takové stanovení hranic jedním ze základních pravidel sociální práce, zároveň je ale velmi náročné si tuto hranici udržet (vzhledem k úzkému propojení se získáním klientovi důvěry). Empatie a přebírání odpovědnosti kurátora může být rizikem ztráty takové hranice.

Kurátor se stává na dočasnou dobu součástí rodinného prostředí klienta, což pro něj může být velmi citlivou a komplexní zkušeností. O takové zkušenosti mluví respondent

č. 3, který pracoval s nezletilou klientkou, která experimentovala s psychotropními látkami. Vzájemná spolupráce klientky a rodiny byla příkladná i z důvodu, že respondent velmi dobře znal rodiče nezletilé a vytvořil se mezi nimi blízký přátelský vztah. Svěřil se s tím, jak těžké bylo udržet rovnováhu mezi podporou klienta a nepřekročením hranic v této situaci. V tomto případě popisuje pozitivní, ale i negativní dopady. Mezi pozitivní řadí: *důvěru a blízkost*: cítí, že je součástí rodinného prostředí klienta, může tím získat důvěru nejen klienta, ale i jeho rodiny. To může podpořit otevřenou komunikaci a efektivní spolupráci. *Lepší porozumění*: blízkost mu umožňuje lépe porozumět dynamice rodiny, zjistit skryté problémy a potřeby a lépe přizpůsobit poskytovanou podporu. *Rychlá reakce*: může rychleji reagovat na potřeby klienta, když je součástí jeho každodenního prostředí.

Mezi negativní uvádí: *ztrátu objektivitu*: příliš blízký vztah s klientem a jeho rodinou může způsobit, že ztratí objektivitu při hodnocení situace a poskytování rady.

Porušení hranic: nepozornost může vést ke křížení profesionálních a osobních hranic, což může způsobit ztrátu důvěry, a dokonce i obvinění ze stranění nebo nesprávného chování. *Narušení rodinných vztahů*: pokud by se dostal do konfliktu s některými členy rodiny, může to způsobit napětí a negativně ovlivnit podporu klienta.

V takovém případě popisuje, co by mohlo pomoci udržet pomyslnou rovnováhu. Tím pro něho jsou *jasné hranice*: definovat jasné hranice mezi profesionálním a osobním vztahem a komunikací s klientem a jeho rodinou. *Pravidelné reflexe*: měl by pravidelně reflektovat svůj vztah s klientem a jeho rodinou, zhodnotit, zda nedochází k narušení profesionální integrity. A v neposlední řadě je to *konzultace s kolegy*: diskuse s kolegy, nadřízenými a supervize může pomoci posoudit, zda se udržuje správná rovnováha a jakákoliv nejistota ohledně hranic může být vyjasněna.

Kurátoři se v této situaci musejí snažit neustále balancovat mezi poskytováním účinné podpory klientovi a zachováním profesionální etiky a zásad. Rovnováhu udržují tím, že si jsou vědomi potenciálních rizik a snaží se být neustále pozorní a reflexivní.

Všichni oslovení respondenti se ztotožňují s tím, jak těžké je vymezení hranic ve vztahu s klientem obzvláště v menších městech, kde jsou si všichni více blízcí. Tuto problematiku vnímají jako klíčovou a stěžejní, neboť se s ní setkávají v rámci všech svých sociálních interakcí. Toto téma je pro ně zřejmě natolik významné, že se výrazně promítá do jejich profesního pohledu na práci s klienty.

Je poskytovaná služba adekvátní?

Vyhovět požadavku klienta, i když není o takovém požadavku kurátor přesvědčen?

Respondentka č. 5 uvádí, že jedním z příkladů tohoto etického dilematu může být situace, kdy jí klient vyjadřuje přání nebo žádost, která stojí v rozporu s etickými normami, profesionálním názorem kurátora nebo předpisy. Příkladem pro ni byl mladý silně obézní klient, který vyjádřil zájem o sportovní aktivitu, aby lépe zapadl do kolektivu chlapců ve škole. Vzhledem ke zdravotní diagnóze a zákazu takových aktivit od své praktické lékařky, kde by taková činnost byla vysoce riziková a v rozporu s odborným posouzením, ocitla se tak před rozhodnutím, zda vyhovět přání klienta a respektovat jeho autonomii, nebo zda učinit kroky na ochranu jeho dobra a zdraví. Klient si samozřejmě svoji sportovní aktivitu v rodině prosadil, což zjistila při namátkové kontrole ve škole. Nakonec po domluvě s ošetřujícím lékařem a ředitelem školy dospěli ke kompromisnímu řešení a to v postupných omezujících dávkách aktivity. Taková situace vyžaduje pečlivé zvážení, jak nejlépe sladit klientovy přání s jeho zájmy a ochranou.

Z hlediska systémového pohledu pracovník vykonává kontrolu v situaci, kdy se angažuje v aktivitách, jež klient sám nepožadoval. Naopak, pomoc je postavena na vzájemné spolupráci, kdy klient žádá o podporu a pracovník přichází s návrhem, který klient akceptuje. Podobně jako při rozvíjení klientových dovedností preferuje se nedirektivní přístup, i v rámci tohoto dilematu je pro dosažení trvalých změn více upřednostňována forma pomoci.⁶⁰

Pokračování ve spolupráci s klientem?

Spolupráce by měla fungovat na bázi dobrovolnosti (dobrovolného rozhodnutí klienta). Pokud během spolupráce, ale začne klient měnit svůj postoj (nespolupracuje, vyhledává konfliktní situace) dostává se kurátor do situace, jak pokračovat v takové spolupráci.

O takovém dilematu hovoří všichni respondenti a označují to především jako problém s dodržováním dohodnutého individuálního plánu.

Takový příklad uvedla respondentka č. 1. Uvádí, že se často potýká s komplikacemi ohledně dodržování dohod, zejména při práci s rizikovou mládeží nacházející se v

⁶⁰ Srov. ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2005. ISBN 80-86429-36-9. S. 10-13.

obtížných situacích. Opakované nedodržování dohod a individuálních plánů, které jsou v rámci terapie stanoveny, pak vytváří dilema ohledně dalšího postupu. Mnohokrát zvažovala, zda ještě má smysl pokračovat v pracovním vztahu na současných základech a zda by nebylo efektivnější a rychlejší předat klienta do zařízení, která jsou specializována na práci v takových situacích, ať už na dobrovolném základě nebo na základě soudního rozhodnutí. Tímto by bylo zajištěno klientovo bezpečí a adekvátní podpora. Respondentka tak vnímá napětí mezi frustrací, kterou cítí kvůli ztrátě času a úsilí vynaloženému na danou spolupráci, a zároveň si uvědomuje důležitost trpělivosti a závazku vůči klientovi a jeho potřebám.

Podobně to vidí i respondent č. 3, který popisuje případ, kdy se ocitl v dilematu týkajícím se pokračování ve spolupráci s nezletilou klientkou. Jednalo se o klientku, která byla ve věku 14 let, kdy začínala projevovat známky rizikového chování. Respondent byl pevně přesvědčen o tom, že je nezbytné intenzivně pracovat s takovým typem klienta, poskytnout mu podporu a předejít tak možnému prohloubení problémů.

Nicméně, projevující se odpor k jakémukoli zapojení do terapie se opakoval, s tím že nemá zájem o spolupráci. Rovnováha mezi respektem k autonomii klienta a zároveň jeho ochranou a podporou je pro kurátora klíčová. Má za to, že i když klientka v současné době odmítá spolupracovat, mohla by v budoucnu změnit názor. Je si však také vědom, že nesmí ignorovat signály, které klient vydává a měl by vždy jednat s maximálním ohledem na její blaho.

Tímto opakovaným postojem se však dostal před rozhodnutí, zda pokračovat v úsilí a snažit se získat její důvěru a spolupráci, nebo respektovat její odmítavý postoj a zvolit jinou cestu spolupráce například v ústavních zařízeních. Snažil se co nejlépe vnímat potřeby klientky, ale nechce jí vnucovat svou pomoc, pokud ji ona není připravena přijmout. Přesto však vždy cítí nutnost jednat v nejlepším zájmu klienta, a to zdrojem jeho dilematu.

5 Rozbor dilematu za použití etických teoretických přístupů

Tato kapitola by měla být stěžejní částí celé práce. Vzhledem k mé bývalé praxi sociálního kurátora pro děti a mládež, si dovoluji vybrat jedno z dilemat, o kterém jsem dle mého subjektivního názoru přesvědčen, že může do značné míry komplikovat kurátorovi sociální práci s klientem. Na této konkrétní situaci si ukážeme, jakým

přínosem mohou být etické teorie v řešení daného dilematu kurátorovi pro děti a mládež.

Je zřejmé, že jsou sociální kurátoři často vystaveni stresovým situacím. Řešení těchto situací pak bývá ve více rovinách. Matoušek uvádí, že to co je pro jedno otázka technického typu tzv. „pouhého dodržování pravidel“, může být pro druhého etickým problémem. Nezáleží pouze na osobnosti, ale na mnoha jiných (zkušenost s morálním rozhodováním, žebříček osobních hodnot, hodnoty organizace – etický kodex aj.).⁶¹

„Znalost etických teorií je sociálnímu pracovníkovi nápomocná k tomu, aby se mohl morálně rozhodnout.“⁶²

Každý sociální pracovník se může setkat s různými situacemi, které mohou vyvolat různé úrovně obtížnosti a etických problémů. To, co může být pro někoho pouze technickou otázkou dodržování pravidel, může pro jiného sociálního pracovníka představovat etický problém, když je jim sice jasné, jak by měli rozhodnout, ale samotné rozhodnutí je pro ně obtížné. A pro dalšího může jít o skutečné dilema, když se zdá, že neexistuje žádné ideální řešení. Tato reakce závisí na osobnosti sociálního pracovníka, jak vnímá danou situaci, jaká je jeho zkušenost v morálním rozhodování a jaké jsou jeho osobní hodnoty. Nicméně, nelze opomenout ani kontext, ve kterém se sociální práce provádí. S ohledem na celkový rámec je důležitým faktorem sociální stát a konkrétně zaměstnavatelská organizace, která může ovlivnit přístup k etickému rozhodování prostřednictvím etického kodexu.

Vybrané etické dilema:

Vymezení hranice (upjatosti) ve vztahu s klientem - jak daleko zajít ve vytváření osobního vztahu s klientem, zachovat profesionální odstup a zároveň respektovat klientovu autonomii a soukromí.

⁶¹ MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 22.

⁶² NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita. 2001. ISBN 80-210-2673-1. S. 23.

Výběrem tohoto etického dilematu se otevírá zásadní tematická oblast v oblasti sociální práce. Tato problematika má hluboký dopad na efektivitu práce sociálních pracovníků a na celkové pohodlí a důvěru klientů.

Vznikajícím etickým dilematem pro kurátory pro děti a mládež, je stanovení hranic mezi pracovníkem a klientem. Je nezbytné mít jasně definované vztahové hranice, které určují jednoznačná práva, povinnosti a role všech zúčastněných stran. Vztah mezi kurátorem a klientem, by měl být založen na stabilních základech, které vycházejí z jasně stanovených kompetencí kurátora a práv klienta. Tato struktura by však měla zároveň poskytovat prostor, který je flexibilní a umožňuje reagovat na individuální potřeby obou stran. Kurátor by měl dodržovat stejná pravidla pro všechny klienty, přičemž však musí být citlivý i na individuální potřeby každého klienta.⁶³

Určení hranic v práci s dětmi je pro kurátora nezbytné. Při práci s dětmi a mládeží je přirozené, že se člověk může více emocionálně zapojit do některých případů. Tato emoce však může narušit hranici mezi pracovníkem a klientem.

5.1 Etické dilema z pohledu deontologie (etika povinností)

Čím je charakteristická tato etická teorie, jejímž hlavním představitelem je Immanuel Kant? Immanuel Kant byl německým filosofem a představitelem německého idealismu. Kant je považován za jednoho z prvních myslitelů, kteří nahlédli autonomii a variabilitu aktivit lidského poznání a jednání.⁶⁴

Ve svých knihách se snažil najít odpovědi na základní otázky společnosti. Co je správné ospravedlnitelné chování člověka a co je špatné. Co je podstatou morálky? Co je morálním jednáním na rozdíl o nemorálního? Jaký je rozdíl mezi člověkem jednajícím morálně a na straně druhé tím, jehož jednání je nemorální? Kantovo

⁶³ Srov. ODEHNALOVÁ, A. *Dilemata v práci sociálního kurátora*. In GOJOVÁ, A. *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2009. S. 328.

⁶⁴ Srov. BLECHA, I. *Filosofický slovník*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. 1998. ISBN 80-7182-064-4. S. 207-208.

přesvědčení, že odpovědi na tyto otázky leží v rozlišení mezi jednáním „z náklonnosti“ a jednáním „ve smyslu etické povinnosti vyplývající z mravního zákona“.⁶⁵

Co však Kant těmito výrazy myslel? Již v úvodních pasážích svých *Základů metafyziky mravů* Kant říká, že „dobrá vůle není dobrá tím, co způsobuje nebo vykonává, není dobrá pro svou způsobilost uskutečnit předem vytčený záměr, nýbrž pouze a jedině pro chtění, tzn. sama o sobě“⁶⁶.

To vystihuje Kantův pohled mravního hodnocení jednání. To do značné míry ilustruje Kantovu etiku, která zdůrazňuje hodnotu záměru a stojí pomyslně na opačné straně bariéry, než např. utilitarismus či další konsekvencionalistické myšlenkové směry. Tyto teorie zároveň stojí v ostrém rozporu s Kantem i v tom, že staví na principu smyslovosti. Kantovo podcenění role důsledků jednání, mírní jeho poznámka, že i v situaci, kdy se dobré vůle nepodařilo nic reálně vykonat si i přesto zachovává svoji hodnotu, tak „nikoli ovšem jen v podobě zbožného přání, ale s vynaložením všech prostředků, které se nacházejí v naší moci“⁶⁷

5.1.1 Kategorický imperativ

Kant jako nejznámější představitel deontologie a jeden z nejvýznamnějších filozofů, uvedl do lidského povědomí myšlenku kategorického imperativu. Ten je jakýmsi znakem morálního jednání. Motivací k takovému morálnímu jednání, má být právě respekt k němu samému.

Kant ve své morální filosofii označuje rozum a vůli za autonomní - sebe sama určující, což znamená, že vychází z vnitřní svobody a odpovědnosti člověka. Považuje za dobré jednání a skutky, jež vycházejí z úcty k mravnímu zákonu a nikoli jen ke každé normě.⁶⁸

⁶⁵ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 8. vyd. Kostelní Vydří. 2007. ISBN 978-80-7195-206-0. S. 311-312.

⁶⁶ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 58.

⁶⁷ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 58.

⁶⁸ Srov. GOLDMANN, R.; CICHÁ, M. *Etika zdravotní a sociální práce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2004. ISBN 80-244-0907-0. S. 28.

Je nutné odlišit morální zákon od morálního imperativu. Odlišení spočívá v tom, že morálním imperativem je, jak vnímáme morální zákon jako bytosti neovládané zcela a pouze rozumem, svatá vůle náleží jen Bohu, ne člověku. Paton uvádí, že morální zákon není pro svatou vůli příkazem. Důvodem je pro něho to, že do smyslového světa svatá vůle nepatří a nic smyslového ji proto nemůže neovlivňovat.⁶⁹

Ve svém díle *Základy metafyziky mravů* Kant definuje imperativ jako: „Představa objektivního principu, pokud vůli donucuje, se nazývá příkaz (rozumu) a formule tohoto příkazu se nazývá imperativ.“⁷⁰ Všechny imperativy mají podobu povinování a donucování. I když se nám může zdát, že imperativy pocházejí z vnějšku, protože nutí naši vůli, tak zdání klame, pocházejí z rozumové části naší přirozenosti. Imperativy vyjadřují právě to, co je dobré vykonat nebo nevykonat.⁷¹

Imperativy existují dvojího druhu:

První imperativ se nazývá hypotetický (podmíněný) a vyjadřuje, co je dobré udělat (jestliže chceme, nebo bychom mohli chtít dosáhnout vytčeného cíle). Formuluje, co je dobré pro něco, ale ne dobré samo o sobě.

Jako příklad hypotetického imperativu uvádí Kant úsporu peněz na stáří. Tím, že je každá rozumná bytost jiná, nemůže taková praxe platit pro každého a bez výjimky. Někteří lidé se spoléhají na jiné zdroje než vlastní, jiní nedoufají, že se stáří vůbec dožijí a další ví, že se musejí uskromnit. Rozhodnutí tedy závisí na každém z nich a na odlišných subjektivních podmínkách. Jedná se tedy jen a pouze o praktický předpis, ale nikdy nemůže být praktickým zákonem.⁷²

Druhý imperativ se nazývá kategorický. Ten nám říká, jaké jednání je dobré jen pro jednání samo, bez jakéhokoliv vztahu k jinému účelu.⁷³

Kategorický imperativ - neboli povinnost bez podmínek, nepodmíněný příkaz. „*Kategorický imperativ je tedy pouze jediný, a to tento: jednej jen podle té maximy, o*

⁶⁹ PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy.*, s. 70-71.

⁷⁰ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 49.

⁷¹ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 49-50.

⁷² Srov. KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Svoboda. 1996. ISBN 80-205-0507-5. S. 31-32.

⁷³ Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 51-52.

*níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.*⁷⁴ V tomto kontextu má druhá formulace s pojmem člověka jako účelem o sobě stejně důležitý význam a zní... *„jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek“*⁷⁵

Z čeho vychází označení „maxima“? Pojem maxima je odvozen z latinského propositio maxima (nejvyšší zásada). Kant ji používá jako označení nejvyšší praktické subjektivní zásady lidského jednání.⁷⁶

Od tohoto základního imperativu, byly odvozeny další tři imperativy.

První formulací Kant odvozuje přímo z pojmu kategorického imperativu. Tato formulace kategorického imperativu zní: I. ... *„jednej jen podle té maximy, o níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem“*⁷⁷

Vybrané etické dilema:

Vymezení hranice (upjatosti) ve vztahu s klientem - jak daleko zajít ve vytváření osobního vztahu s klientem, zachovat profesionální odstup a zároveň respektovat klientovu autonomii a soukromí.

Práce kurátora pro děti a mládež je zaměřena na děti, které vyžadují zvýšenou pozornost a jeho úkolem je bezprostřední kontakt a spolupráce s dítětem, s jeho rodinou a s dalšími spolupracujícími subjekty. Důležitá je část bezprostředního kontaktu a spolupráce s dítětem a rodinou. Pokud bude pro kurátora jeho maxima respekt ke klientovi, k jeho svobodě a lidským právům, tak mu to může pomoci k získání klientovi důvěry (dítěte) i jeho rodičů. Pomocí mu k tomu jsou např. Etický kodex sociálního pracovníka, nebo i Všeobecná deklarace lidských práv.

Organizace tak etickým kodexem zpravidla deklarují, jaké v organizaci zastávají hodnoty a etické postoje. Etický kodex sociálního pracovníka, v části Etická zodpovědnost ke klientovi sociální služby uvádí: *Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva klienta.*

⁷⁴ Tamtéž. S. 62.

⁷⁵ Tamtéž. S. 91.

⁷⁶ Srov. Tamtéž. S. 61.

⁷⁷ Tamtéž. S. 62.

Všeobecná deklarace lidských práv, jež se vztahuje se na všechny lidi celého světa a která zaručuje úroveň osobních a politických práv v článku tři uvádí: *Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.*⁷⁸

V našem případě kurátorka (respondent č.1) stojí před nejistotou ohledně své reakce na vzniklou situaci. Je si vědoma složitosti situace své klientky a chce jí poskytnout pomoc a zároveň splnit svůj pracovní cíl. Pokud by, ale začala jednat z institucionální převahy (moci) pracovníka odboru sociálně-právní ochrany dítěte, nemohlo by být její jednání pokládáno za obecné pravidlo. Tímto nadřazeným chováním ke svým klientům, by nebylo možné si vytvořit onen bezprostřední kontakt, který je důležitým prostředkem k dalšímu postupu v sociální práci.

Další odvozená formulace kategorického imperativu zní: II. ... „*jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek*“⁷⁹

Z formulace vyplývá, že je mravní povinnost respektovat všechny rozumné bytosti jako takové.⁸⁰

Dilema s vymezením hranice, jak jsme si řekli již dříve, může mít více podob. Například chování kurátora ke klientovi bude takové, že zneužije svoji pozici a to v institucionální převahu nad klientem a takovou moc pak využije jako prostředku k jeho ovládnutí. Důvodů pro takové chování kurátora může být více. Například, změna klienta směřující k určitému „ideálnímu obrazu, sociálního začlenění“. Cílem tak může být dosažení blaha klienta, ale i správný pocit z vykonané agendy jako zaměstnance, uznání kolegů, nadřízeného pracovníka, ale třeba i společenská prestiž. Záměrem kurátora, tak může být uspokojení sebe sama, ale i okolí.

Kant výraz „lidství“ používá proto, že jiné rozumné bytosti než lidi neznáme. Takový výraz charakterizuje lidi jako rozumné bytosti a to, že mají rozumnou vůli.⁸¹

Pokud ale takto kurátor použije druhého člověka pouze jako prostředku k nějakému cíli, upře mu tím jeho základní právo a neumožní mu jednat jako svobodná bytost.

⁷⁸ BLAHOŽ, J.; KLÍMA, K.; SKÁLA, J. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-48-1. S. 461-462.

⁷⁹ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 91.

⁸⁰ Srov. PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. London: Hutchinson's University Library, 1948. S. 165.

⁸¹ Srov. Tamtéž. S. 165.

Tímto jednáním, kdy nerespektuje člověka jako sebe sama a používá jej jako prostředku ke svému cíli, se může zdát jako porušení kategorického imperativu. Jsou, ale situace kdy ve vztahu kurátora s klientem je někdy nutné, aby využil například rodinné příslušníky jako prostředku k nějakému danému účelu ve prospěch klienta.

Takové jednání, ale nemusíme hodnotit jako nemorální, pokud je zároveň užívá jako účel, což znamená s respektem k jejich lidské důstojnosti.⁸²

5.1.2Příklad aplikace kategorického imperativu

Kant je svém díle *Základy metafyziky mravů* popisuje čtyři příklady aplikace kategorického imperativu. Na těchto příkladech ukazuje, jak s pomocí kategorického imperativu odlišíme mravní maximy od nemravních. Neukazuje zde, co je konkrétně naší povinností, ale co znamená z povinnosti jednat.⁸³

Ke svému účelu zde použiji poslední čtvrtý příklad nedokonalé povinnosti k druhým lidem a tím je *zákaz lhostejnosti k cizí nouzi*. Vzhledem k našim potřebám mi přijde nejpriléhavější. Kant zde uvádí: „*vůle, která by se pro to rozhodla, by se sebou byla v rozporu proto, že takových případů, kdy člověk potřebuje lásku a účast druhých se může vyskytovat mnoho a kdyby se díky tomuto přírodnímu zákonu, který vznikl z jeho vlastní vůle, sám oloupil o všechnu naději na pomoc, po níž touží.*“⁸⁴

Co myslel Kant potřebou lásky a účasti? Jeho potřeby lásky a účasti jsou objektivně závislé na pomoci druhých a tu musí člověk objektivně chtít. Pokud tomu tak není, tak by se dostal do rozporu se svou vlastní vůlí.

Vybrané etické dilema:

Vymezení hranice (upjatosti) ve vztahu s klientem - jak daleko zajít ve vytváření osobního vztahu s klientem, zachovat profesionální odstup a zároveň respektovat klientovu autonomii a soukromí.

⁸² Srov. KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 75.

⁸³ Srov. Tamtéž. S. 185-186.

⁸⁴ KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5. S. 66.

Byť musí být hranice mezi kurátorem a klientem jasně předem daná, tak se během sociální práce může často měnit z mnoha důvodů. Nespolečné klienty a jeho porušování domluvené spolupráce, vede například od spolupráce na bázi vzájemné důvěry, k více striktnímu prosazování zájmů pro blaho samotného klienta. V těchto případech, ale musí kurátor mít stále na zřeteli, že nejvyšší maximou je garance ochrany lidské důstojnosti všech lidí. V opačném případě nerespektováním maximy, jejímž účelem je nadvláda nad klientem, hrozí ztráta klientovy důvěry a komplikace v další sociální práci.

Nevýhody deontologie v sociální práci

Pokud morálně hodnotíme, tak nám přístup podle Kanta velí splnit svoji etickou povinnost, bez ohledu na sympatie či antipatie ke klientovi bez ohledu na důsledky.

Sociální pracovníci, ale často pátrají po okolnostech a souvislostech a následně zvažují, jaké jednání bude výhodné pro klienta a společnost.⁸⁵ Zde je pro kurátora složité hledání té „správné“ hranice vztahu při práci s klientem pro jeho rozhodování. Respektovat právo klienta na sebeurčení a zachování jeho lidství (důstojnosti), nebo pevné vedení v zájmu klienta a společnosti.

Výhody deontologie v sociální práci

Deontologie přináší do sociální práce mnohé nesporné výhody. Obohacení deontologické etiky je v jasném oddělení povinnosti od užitečnosti a osobního zájmu.⁸⁶ V konkrétním dilematu je to oddělení povinnosti kurátora zachovat právo na sebeurčení, důstojnost a práva klienta. Osobní zájem spatřuji v jasném vymezení hranic mezi ním a klientem. Zde deontologie poskytuje jasný rámec morálního jednání, což znamená, že sociální pracovníci mají přesně definované povinnosti a pravidla, která mají dodržovat. To jim může poskytovat jistotu při rozhodování v etických situacích. A v neposlední řadě může dodržování deontologických pravidel a povinností zvýšit důvěryhodnost sociálních pracovníků jak mezi klienty, tak veřejností.

⁸⁵ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 28-29.

⁸⁶ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8. S. 28.

Kantova morální filosofie nezpochybnitelně ovlivnila základy veřejného života v současném světě.⁸⁷ Výhody přístupu Kanta dle mého převažují nad těmi kritickými. Jeho názory se v mnohém shodují se základem lidských práv, tak jak je dnes chápeme.

5.2 Etické dilema z pohledu utilitarismu

Utilitarismus je dalším významným etickým směrem v empiristické etice, která navazuje na etiku britského empirismu, jehož představiteli byli Thomas Hobbes, David Hume a A. Smith.⁸⁸

Jandorek ve své knize *Sociologický slovník* popisuje, že název utilitarismus pochází z latinského slova "utile" nebo "utilis," což znamená "užitečný." V rámci utilitarismu je právě užitečnost považována za klíčové měřítko pro hodnocení morálního jednání. Za zakladatele a hlavního představitele utilitaristické etiky je považován Jeremy Bentham, jehož myšlenky později rozvinul John Stuart Mill. Tito filozofové definovali utilitarismus jako teorii užitečnosti, která se zaměřuje na vysvětlení sociálního chování a hodnotí ho na základě jeho užitečnosti pro společnost jako celek.⁸⁹

Zásluhu na rozšíření pojmu „utilitarismus“ nese Mill v jeho citaci románu Johna Galta *Letopisy jedné farnosti*, kde bylo právě termín utilitarismus užito, jako výrazu pro negativní dopad industrializace na sociální a náboženský život obyvatel.⁹⁰

5.2.1 Definice utilitarismu

Thompson v knize *Přehled etiky*, představuje utilitarismus jako etickou teorii, která se zaměřuje na princip užitečnosti a detailně popisuje různé aspekty této teorie. Tento přístup k etice zdůrazňuje morálnost jednání, které směřuje k maximalizaci blaha pro co největší počet lidí. Benthamova myšlenka byla zakořeněna ve snaze maximalizovat štěstí jednotlivců v rámci společnosti. Jeho přesvědčení spočívalo v tom, že činy by

⁸⁷ Srov. SANDEL, M. J. *Hlavní je motiv. KANT, I.* In: *Spravedlnost: co je správné dělat*. Praha: nakladatelství Karolinum. 2015. ISBN 978-80-246-3065-6. S. 117.

⁸⁸ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 1.vyd. Praha: ZVON. 1994. ISBN 80-7113-111 3. S. 31.

⁸⁹ Srov. JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0. S. 267.

⁹⁰ Srov. MILL J. *Utilitarismus*, Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1. S. 162.

měly být hodnoceny podle toho, jaký užitek nebo blaho přináší společnosti jako celku. Zastával názor, že každý jedinec má právo na štěstí a blaho, a proto by mělo být v našem morálním jednání zohledněno blaho většiny. Princip utilitarismu posuzuje činy podle jejich důsledků a snaží se maximalizovat celkové štěstí co největšího počtu lidí. Primárním zájmem je vždy štěstí, a otázka, zda je konkrétní čin v souladu s pravidly a zákony, se stává druhotnou. Tímto způsobem by se měl člověk řídit, a to i bez ohledu na prospěch, který tím přinese ostatním.⁹¹

Utilitarismus je stále relevantní etickou teorií, která se snaží najít rovnováhu mezi individuálním a kolektivním blahem.

„Utilitarismus je jednou z nejrozšířenějších a nejvlivnějších teorií etiky. Ve své nejjednodušší podobě vychází z „principu užitečnosti“, tj. v každé situaci, která vyžaduje mravní rozhodování, by měl člověk udělat to, co povede k největšímu blahu co největšího počtu lidí.“⁹²

Thompson nám předkládá, že utilitarismus používá čtyři základní principy, dle kterých hodnotí jednání jako etické či neetické.

1. *Princip následků*

Zde je mravní jednání posuzováno výhradně na základě konsekvencí, následků a důsledků, jež lze při jednání předpokládat

2. *Princip užitečnosti*

Kritérium pro posouzení jednání bereme užitečnost a prospěšnost následků, něčeho co je dobré samo o sobě.

3. *Princip hédonismu*

Podle tohoto principu je důležité uspokojování lidských potřeb a zájmů, v prožívání slasti a odstranění strasti. Vždy záleží na jednotlivci, co konkrétně on pociťuje jako uspokojení.

4. *Sociální princip*

V mravně správném jednání nejde jen o štěstí samotného jednajícího, nýbrž o štěstí všech, jež se jednání týká. Jde o zajištění sociálního prospěchu všech.⁹³

⁹¹ Srov. THOMPSON, M. *Přehled etiky*. 1.vyd. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-806-6. S. 94.

⁹² Tamtéž. S. 93.

⁹³ Srov. WILIAMS, B. *Ethics and the Limits of Philosophy*. 1.vyd. London and New York: Routledge. 2006. ISBN 978-0-203-96984-7. S. 212.

Jedna z kritik je, že tato teorie podporuje jakýsi oportunismus, což znamená jednání pouze ve vlastní prospěch. Na tuto námitku ve své knize reagoval Mill tím, že zdůraznil rozdíl mezi pojmy "výhodné" a "užitečné". Podle něj to, co je výhodné, může být v rozporu se správným jednáním. Například, pro politika by mohlo být výhodné zradit zájmy své země, aby si udržel moc. Naopak, "užitečné" jednání je v souladu s principem největšího štěstí, což znamená, že je v souladu s obecným blahem a blahem většiny lidí. Takže, Millova odpověď na tuto kritiku spočívá v tom, že utilitarismus nenavádí jednotlivce k bezohlednému vlastnímu prospěchu, ale spíše k jednání ve prospěch většiny a podporuje to, co je v souladu s obecným blahem.⁹⁴

Další z výtek vůči utilitarismu spočívá v tom, že aplikovat "princip největšího štěstí" na každou konkrétní situaci a zohledňovat všechny potenciální důsledky je složité a časově náročné. Mill však reaguje na tuto kritiku a argumentuje tím, že člověk během svého života získává dostatek zkušeností, které mu umožňují jednat rozvážně a morálně. Domnívá se, že lidská zkušenost a postupná akumulace znalostí jsou klíčovými faktory pro uváženost a mravnost našeho jednání. Člověk, který se řídí principem největšího štěstí, může na základě svých zkušeností a znalostí rychleji a efektivněji rozpoznat, jaká opatření by vedla ke šťastnějšímu výsledku pro většinu lidí. Mill tedy vidí zkušenosti jako klíčový prvek, který usnadňuje praktikování utilitarismu v každodenním životě.⁹⁵

Vybrané etické dilema:

Vymezení hranice (upjatosti) ve vztahu s klientem - jak daleko zajít ve vytváření osobního vztahu s klientem, zachovat profesionální odstup a zároveň respektovat klientovu autonomii a soukromí.

Pro každý etický směr jsou problémem jedinci, kteří nejsou společensky přizpůsobiví a nechtějí přijímat obecně závazné normy. Vyplývá z toho tak problém, jak velkou měrou má být jedincům vnučováno to, co je obecně pokládáno za užitečné.⁹⁶

⁹⁴ Srov. MILL J. *Utilitarismus*, Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1. S. 73.

⁹⁵ Srov. MILL J. *Utilitarismus*, Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1. S. 75.

⁹⁶ Srov. KUTNOHORSKÁ, J.; CICHÁ, M.; GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada. 2011. ISBN 978-80-247-3843-7. S. 34.

Sociální pracovník (kurátor) by měl klást důraz na podporu všech klientů při řešení jejich problémů, jež jim brání v očích pomáhajícího správnému sociálnímu začlenění (fungování) do majoritní společnosti. Zdá se, že utilitarismus tvrdí, že jednatel hledá vlastní štěstí. Otázkou však zůstává, zda utilitarismus řeší to, jakým jednotlivci hledají štěstí, a zda nehledají špatným způsobem.

Pokud se na věc zaměřím z celkového pohledu, je nejnázší naučit klienta jak v sobě vybudovat schopnosti pomoci sobě samému, než mu za každých okolností pomáhat a budovat u něho závislost na pomáhajícím (kurátorovi). Tím, že se klient nenaučí zvládat problémy a adaptovat se na ně, není to prospěšné pro něj samotného, ale ani pro společnost.

Kurátor pro děti a mládež si při práci vymezil jasný prostor mezi ním a klientem (rodič), který žádá o pomoc, která mu není ze strany kurátora diktována. Myslím si, že tím se kurátor drží principu užitečnosti, protože v dlouhodobějším horizontu spolupráce je užitečnější, když se klient bude chovat tak, aby obtížné situace zvládal lépe a sám.

Sociální práce kurátora není v žádném případě represivní činnost, proto je v souvislosti s Millovou představou o pomoci druhému, nejenže užitečná, ale i spravedlivá.

Nejen práce sociálního kurátora, ale sociální práce jako taková, je profese, která se snaží být prospěšná a spravedlivá pro všechny, kteří to potřebují. Kritika přijde v okamžiku, kdy se štěstí jednatelce obětuje ve prospěch jiného, nebo většiny. Utilitarismus tedy může za určitých okolností vést k nežádoucím výsledkům, dodržovali by se zcela a důsledně. Myslím si, že toto je jedním z nedořešených problémů v rámci utilitarismu: jaký je vztah mezi štěstím jednatelce a štěstím většiny.

Pokud se vrátíme k vymezení hranice (upjatosti) vztahu s klientem, stojí kurátor o prosazování práva jednatelce natolik, aby ignoroval stejná práva mnoha ostatních?

V takovém případě by se kurátor měl držet především nestrannosti, což je v souladu právě s Benthamovou nestranností. V případě, že velký užitek je ve prospěch majoritní společnosti, tak si pracovník musí dávat pozor, aby nedošlo k omezení jednatelce, neboť i ten má svá práva.

Dozajista bude shoda na tom, že cílem téměř každého (kurátora nevyjímaje) je, aby ostatní lidé byli spokojeni a šťastní. Přejeme si štěstí pro naše děti, rodiče, kamarády

atd., ale můžeme se dobrovolně vzdát štěstí? Může sociální pracovník (kurátor) obětovat své individuální štěstí ve prospěch ostatních? Ano může a často tak činí, cílem takového sebeobětování je totiž přinést více štěstí všem. Ovlivní příznivě takové jednání ostatní (klienty), nebo se zachovají stejně jako on? Pokud se mu to nepodaří a jeho oběť nepomůže k tomu, aby bylo šťastných co nejvíce lidí, lze takovou oběť považovat za zbytečnou. Utilitarismus na jednu stranu uznává schopnost člověka se obětovat pro dobro druhých, na straně druhé tak ale odmítá, že taková oběť je sama o sobě dobrem. Následek takového bezvýhodného jednání může vést až k tzv. syndromu vyhoření.

Jak tedy maximalizovat štěstí? Utilitaristická maximalizace štěstí je hlavním mravním kritériem jednání. Jinými slovy řečeno, pouze taková význačnost našeho jednání je to, co nás k tomuto stavu dovedou. Podíváme-li se na to z pohledu Millova *Principu největšího štěstí*, tak ten jej představuje jako normu, jež si žádá nestranné zvážení štěstí všech zúčastněných. Tím Mill požaduje, aby se jednající (v našem konkrétním případě kurátor) vžil do prožitků všech zúčastněných a neupřednostnil tak sebe, nebo jiného před ostatními. Jestliže kurátor takovým jednáním (prací s klienty) docílí toho, aby maximalizoval štěstí pro většinu klientů, a takové jednání převáží nad neštěstím, je to dobré znamení a utilitarismus jako etický směr je pro sociální práci jistě přínosem

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabíral možnými dilematickými situacemi, kterým kurátoři pro děti a mládež čelí při práci s ohroženými dětmi. Hlavním záměrem bylo prozkoumat a podrobně analyzovat složité etické situace, s nimiž se kurátoři mohou setkat ve svém povolání, a to zejména v oblasti sociálně - právní ochrany dětí. Jednotlivé dilematické situace byly získány prostřednictvím rozhovorů s oslovenými kurátory, kteří těmto výzvám čelí ve své praxi.

Z analýzy těchto dilemat, jsem vybral jedno a podrobil jej detailnímu zkoumání pomocí dvou různých etických teorií, jež se objevují v rámci práce s touto cílovou skupinou. Pomocí s výběrem mi přitom byla má osobní zkušenost s prací kurátora.

Cílem této práce je především lépe porozumět procesu rozhodování kurátorů a zvýraznit vliv etických teorií na jejich rozhodnutí při řešení konkrétních etických dilemat. Tímto způsobem práce přináší cenné poznatky o složité povaze etických otázek v sociální práci s ohroženými dětmi a přispívá k profesnímu a etickému rozvoji kurátorů pro děti a mládež.

V první kapitole diplomové práce se detailně zabývám konceptem sociálně - právní ochrany dětí, který je základním kamenem pro pochopení problematiky, s níž se kurátoři pro děti a mládež ve své práci setkávají. V rámci této kapitoly byla provedena analýza orgánů zajišťujících sociálně - právní ochranu dětí, jakož i samotných klientů těchto orgánů.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že orgány sociálně - právní ochrany dětí hrají klíčovou roli v ochraně práv a zájmů dětí. Jsou zodpovědné za poskytování potřebné podpory a pomoci ohroženým dětem a jejich rodinám. Jejich práce však často naráží na komplexní a citlivé situace, které vyžadují důkladné profesionální a etické zvažování.

Klienti těchto orgánů, jsou zranitelnou skupinou a jejich ochrana a podpora jsou základními principy práce kurátorů. Závěrem této kapitoly lze konstatovat, že koncept sociálně - právní ochrany dětí má významný vliv na práci kurátorů a na celý obor sociální práce s dětmi a mládeží.

Druhá kapitola je věnována kurátorům pro děti a mládež a jejich práci v oblasti sociálně - právní ochrany dětí. V rámci této kapitoly byla podrobně analyzována vymezení činnosti kurátora pro děti a mládež, což zahrnovalo jak legislativní rámec, tak i praktickou stránku jejich profesní činnosti.

Vymezení činnosti kurátora ukazuje, že jejich práce má velmi specifický charakter. Jsou zodpovědní za ochranu práv a zájmů dětí a mládeže, což vyžaduje komplexní znalosti a dovednosti. Důležitou roli při tom hraje také osobnost kurátora jako sociálního pracovníka, který musí být empatický, komunikativní a schopen efektivního jednání s klienty.

Vidíme, že role kurátora je nesmírně důležitá v rámci sociální práce s ohroženými dětmi. Jejich práce vyžaduje nejen odborné znalosti a dovednosti, ale také schopnost empatie a citlivého přístupu ke klientům. Jsou to právě kurátoři, kteří mohou významně přispět k ochraně a podpoře dětí a mládeže v obtížných životních situacích.

Ve třetí kapitole jsem se zaměřil na problematiku sociální práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami. Definoval jsem pojem ohroženého dítěte, ohrožené rodiny a identifikoval potřeby ohrožených dětí. Zde se ukázalo, že sociální práce s touto cílovou skupinou má specifické výzvy a vyžaduje komplexní přístup.

Ohrožené děti a rodiny čelí různým sociálním, psychologickým a ekonomickým problémům, které mohou mít dlouhodobé důsledky pro jejich život. Sociální pracovníci v této oblasti hrají klíčovou roli při poskytování podpory, ochrany a intervence. Jejich práce zahrnuje posouzení rizikových faktorů a navrhování vhodných opatření. To nám ukazuje, že sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami je náročná a zodpovědná profese a právě sociální pracovníci mohou pomoci těmto dětem a rodinám zlepšit svou životní situaci a budovat lepší budoucnost.

Čtvrtá kapitola se již dotýká zásadní části a to problematiky etiky v sociální práci a jejím uplatnění v rámci profese kurátora pro děti a mládež. Kapitola zahrnuje analýzu etických aspektů práce s ohroženými dětmi a rodinami, včetně představení profesní etiky sociálního pracovníka, etického kodexu a významu etických dilemat. Ukazuje se, že etika hraje klíčovou roli v rozhodovacím procesu sociálních pracovníků. Kurátoři se často ocitají ve složitých situacích, ve kterých musí brát v úvahu různé faktory a zájmy. Etická dilemata jsou nevyhnutelnou součástí této profese, a proto je důležité, aby kurátoři měli pevný etický základ a schopnost kriticky zvažovat svá rozhodnutí. Etika je nedílnou součástí sociální práce a má vliv na kvalitu poskytovaných služeb. Správný etický postup a schopnost řešit etické dilemata jsou klíčovými dovednostmi, které sociální pracovníci musí mít, aby mohli efektivně a odpovědně pracovat s ohroženými dětmi a mládeží.

V závěru této diplomové práce jsem provedl rozbor vybraného konkrétního etického dilematu, kterým čelí kurátoři pro děti a mládež: *Vymezení hranice (upjatosti) ve vztahu s klientem - jak daleko zajít ve vytváření osobního vztahu s klientem, zachovat profesionální odstup a zároveň respektovat klientovu autonomii a soukromí.*

Toto dilema bylo analyzováno z perspektivy dvou významných etických teorií: deontologie a utilitarismu. Z pohledu deontologie, konkrétně Kantova kategorického imperativu, jsem zdůraznil důležitost respektu k lidské důstojnosti a zachování klienta jako účelu, nikoli jako prostředku. Zde jsem se pokusil ukázat, že i přesto, že v práci s klienty může být nutné někdy využít jejich rodinné příslušníky nebo jiné prostředky, je klíčové zachovat jejich lidskou důstojnost a respektovat je jako autonomní jedince.

Z výsledků vyplývá, že etický kodex sociálního pracovníka a mezinárodní dokumenty, jako je Všeobecná deklarace lidských práv, hrají klíčovou roli při stanovení standardů chování v práci s ohroženými dětmi. Tyto dokumenty zdůrazňují, že všechny osoby, včetně dětí, mají právo na důstojnost, svobodu a bezpečnost. Kurátoři by tak měli jednat tak, aby tato práva klientů respektovali.

Dilemata spojená s vymezením hranice vztahu s klientem se mohou objevovat v různých podobách. Příkladem může být, zda kurátor smí využít svou pozici k tomu, aby ovlivnil chování klienta ve prospěch určitého *ideálního obrazu* či společenského začlenění. Tato situace často vzniká z dobrých úmyslů pomoci klientovi, ale může mít také za následek narušení jeho svobody a důstojnosti.

Kantův kategorický imperativ, který zdůrazňuje respekt k lidské důstojnosti a zachování lidství, může sloužit jako kritický rámec pro hodnocení takových situací. Tento imperativ upozorňuje na důležitost toho, aby kurátoři nepoužívali druhého člověka pouze jako prostředek k dosažení svých cílů, ale zachovávali jeho lidskou důstojnost. To vyžaduje důkladné zvážení, zda je takové jednání nezbytné a zda je v souladu s etickými principy.

Celkově lze tedy konstatovat, že etická dilemata spojená s vymezením hranice vztahu s klientem vyžadují od kurátorů citlivý přístup. Zachování etických principů a lidských práv by mělo být vždy na prvním místě v práci kurátora pro děti a mládež.

Z pohledu utilitarismu je patrné, že cílem kurátora by mělo být maximalizovat štěstí všech klientů, což by mělo vést k tomu, že obětování vlastního individuálního

štěstí ve prospěch ostatních by mohlo být spravedlivé a prospěšné. Toto rozhodnutí by mělo vycházet z nestranného zvážení štěstí všech zúčastněných.

Na druhé straně je třeba poukázat na rizika tohoto přístupu, zejména na možnost syndromu vyhoření, který může nastat, pokud kurátor obětuje příliš energie a vlastního štěstí pro dobro ostatních, ale nepřinese tím významné zlepšení jejich života.

V případě Millova principu největšího štěstí jsem diskutoval o tom, že nestrannost a zvážení štěstí všech zúčastněných, je klíčem k eticky relevantnímu rozhodování. Kurátor by měl brát v úvahu potřeby všech klientů a pokusit se nalézt rovnováhu mezi jejich individuálními potřebami a větším dobrem.

Celkově lze konstatovat, že etická dilemata jsou neodmyslitelnou součástí práce kurátora pro děti a mládež, a vyžadují pečlivé zvážení a zohlednění různých faktorů. Rozbor tohoto konkrétního dilematu ukázal, že v průběhu rozhodování v oblasti sociální práce by měli kurátoři brát v úvahu etické teorie a principy, aby zajistili, že jejich jednání je v souladu s etickými standardy a zároveň přináší maximální prospěch klientovi a společnosti.

Tato diplomová práce měla za cíl přispět k lepšímu porozumění etických dilemat při práci s ohroženými dětmi a mládeží a nabídnout různé perspektivy na jejich řešení. Věřím, že tato práce může sloužit jako užitečný zdroj informací a reflexe pro profesionály pracující v oblasti sociální práce a pro všechny, kdo mají zájem o tuto problematiku.

Seznam použitých zdrojů

- ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. 1.vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 2004. ISBN 80-7325-030-6.
- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 1.vyd. Praha: ZVON. 1994. ISBN 80-7113-111 3.
- BAŠTECKÁ, B. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál. 2009. ISBN 978-80-7367-470-0.
- BLAHOŽ, J.; KLÍMA, K.; SKÁLA, J. *Ústavní právo Evropské unie*. 1. vydání. Dobrá Voda: Aleš Čeněk. 2003. ISBN 80-86473-48-1.
- BLECHA, I. *Filosofický slovník*. 2. oprav. a rozšíř. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. 1998. ISBN 80-7182-064-4.
- DRAPELA, J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál. 2003. ISBN 80-7178-766-3.
- DUNOVSKÝ, J.; KOLEKTIV. *Sociální pediatrie*. Praha: Grada. 1999. ISBN 80-7169-254-9.
- DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing. 1995. ISBN 8071691925.
- FISHER, O. *Etiketa jako cesta k radosti ze sociální práce*. In: FISCHER, O. a kol. *Etika a lidská práva v sociální práci*. Praha: Centrum sociálních služeb. 2007. ISBN neuvedeno.
- GOLDMANN, R.; CICHÁ, M. *Etika zdravotní a sociální práce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2004. ISBN 80-244-0907-0.
- JANDEJSEK, P.; KOMBERCOVÁ, Z. *Lidská práva a sociální spravedlnost v sociální práci*. In: FISCHER, O.; MILFAIT, R. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická. 2008. ISBN 978-809-0413-733.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. 2001. 1. vyd. ISBN 80-7178-535-0.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda. 1990. ISBN 80-205-0152-5.

- KANT, I. *Kritika praktického rozumu*. Praha: Svoboda. 1996. ISBN 80-205-0507-5.
- KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido. 2001. ISBN 80-7315-001-2.
- KUTNOHORSKÁ, J.; CICHÁ, M.; GOLDMANN, R. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada. 2011. ISBN 978-80-247-3843-7.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 2008. 2. vyd. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. vyd. Praha: Portál. 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. 2008. ISBN: 978-80-7367-502-8.
- MATOUŠEK, O.; KODYMOVÁ, P.; KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. 2005. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOUŠEK, O.; PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, s. r. o. 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
- MILL, J. *Utilitarismus*. Praha: Vyšehrad. 2011. ISBN 978-80-7429-140-1.
- MUSIL, L.; NEČASOVÁ, M. *Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků*. In ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Albert. 2008. ISBN 978-80-7326-145-0.
- MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie pro sociální pracovníky*. Brno: MSD s. r. o. 2008. ISBN 978-80-7392-069-2.
- NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Typická dilemata a etika terénní sociální práce*. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. S. 378.
- NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita. 2001. ISBN 80-210-2673-1.

NEČASOVÁ, M. *Profesionalismus a etické kodexy v sociální práci*. In: FISCHER, O.; MILFAIT, R. a kol. *Etika pro sociální práci*. Praha: Jabok - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická. 2008. ISBN 978-809- 0413-733.

NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Typická dilemata a etika terénní sociální práce*. In *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita. 2008.

NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha: ASPI. 2008. ISBN 978-80-7353-376-8.

ODEHNALOVÁ, A. *Dilemata v práci sociálního kurátora*. In GOJOVÁ, A. *Sborník studijních textů pro sociální kurátory*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2009.

PATON, H. J. *The Categorical Imperative: A Study in Kant's Moral Philosophy*. London: Hutchinson's University Library, 1948.

PEMOVÁ, T.; PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. 2012. ISBN 978-80-247-4317-2.

PROKOP, M. *Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí*. Praha: Liga lidských práv. 2004. 2. vyd. ISBN 80-239-2207-6.

SANDEL, M. J. *Hlavní je motiv. KANT, I.* In: *Spravedlnost: co je správné dělat*. Praha: nakladatelství Karolinum. 2015. ISBN 978-80-246-3065-6.

SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido. 2006. ISBN 80-7315-126-X.

STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 8. vyd. Kostelní Vydří. 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.

TICHÝ, M. *Práce se sociálně neadaptovanými klienty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. 2007. 1. vyd. ISBN 978-80-7368-8.

THOMPSON, M. *Přehled etiky*. 1.vyd. Praha: Portál. 2004. ISBN 80-7178-806-6.

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2005. ISBN 80-86429-36-9.

VENGLÁŘOVÁ, M. a kol. *Sociální práce s lidmi s duševním onemocněním*. Praha: Grada. 2008. ISBN 978-80-247-2138-5.

WILIAMS, B. *Ethics and the Limits of Philosophy*. 1.vyd. London and New York: Routledge. 2006. ISBN 978-0-203-96984-7.

Periodika

JINEK, J. KŘIŠŤAN, A. *Etická teorie a její aplikace – problém pro sociální práci*. In *Sociální práce*. 2011. ISSN 1213-6204. S. 125-132.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČR. Metodická příručka pro kurátory pro děti a mládež. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2016. S. 10-12.

KOLEKTIV. Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2010. ISBN 978-80-7368- 628-4., S. 33-34.

Legislativa a legislativní dokumenty

Zákon 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 30. 12. 1999.

Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění platném k 16. 9. 2009.

Elektronické dokumenty

Společnost sociálních pracovníků [online]. Etický kodex sociálních pracovníků České republiky. [cit. 2023-8-13] Dostupné na WWW: <<http://www.socialnipracovnici.cz>>.

Společnost sociálních pracovníků. Stanovy Společnosti sociálních pracovníků ČR. [online]. Posl. úpravy 29. 11. 2016 [cit. 2023-09-10]. Dostupné na WWW: <<http://socialnipracovnici.cz>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Stanovisko MPSV k užívání pojmu sociální pracovník – sociální kurátor, Posl. úpravy 13. 12. 2019 [cit. 2023-09-10]. Dostupné na WWW: <<http://www.mpsv.cz>>.

Seznam příloh

Příloha I. Dotazník s otázkami

Příloha II. Přepis rozhovorů s kurátory pro děti a mládež

Příloha I. Dotazník s otázkami

1. Uveďte prosím svůj věk a délku praxe jako kurátor/ka pro děti a mládež?
2. Jak vnímáte spojení mezi sociální prací a etikou ve vaší práci?
3. Vyskytují se v rámci vaší práce nějaké situace, které vás postavily před etická rozhodnutí? Mohli byste případně uvést některé příklady?
4. Myslíte, že existují další způsoby, jak by se tato etická dilemata dala řešit? Pokud ano, můžete uvést nějaké příklady těchto alternativních přístupů?

Příloha II. Přepis rozhovorů s kurátory pro děti a mládež

Respondent č. 1

Uvedte prosím svůj věk a délku praxe jako kurátor/ka pro děti a mládež?

27 let

Jako kurátorka pro děti a mládež pracuji 4 roky.

Jak vnímáte spojení mezi sociální prací a etikou ve vaší práci?

V práci s dětmi a mládeží je zásadní respektovat hodnoty a práva každého jednotlivce, a to mě silně spojuje s etickými zásadami. Když se rozhoduji o tom, jak nejlépe podpořit své klienty, vždy se snažím brát v úvahu jejich individuální potřeby a zájmy. To často zahrnuje rozhodování v obtížných situacích, kde se mohou střetávat různé etické hlediska.

Snažím se jednat na rovinu, být transparentní vůči klientům, a to i v případě, kdy jsou některé situace složité. Etika mě vede k tomu, abych svou prací nejen poskytovala konkrétní pomoc, ale také se snažila vytvářet důvěrný a respektující vztah s každým z nich. Věřím, že moje rozhodnutí by měly být založeny na etických principech, které reflektují zájmy a dobro každého dítěte a mladého člověka, se kterými pracuji. Tohle propojení sociální práce a etiky mi dává smysl pro význam a zodpovědnost mé role jako kurátorky pro děti a mládež.

Vyskytují se v rámci vaší práce nějaké situace, které vás postavily před etická rozhodnutí? Mohli byste případně uvést některé příklady?

V rámci mé práce se často setkávám se situacemi, které mě staví před etická rozhodnutí. Například nedávno jsem již delší dobu pracovala s nezletilou studentkou základní školy, jejíž rodiče mě náhle informovali se zjištěním, že dceři našli ve školní tašce marihuanu a požádaly mě o pomoc. Byla to pro mě složitá situace, protože se mi s nezletilou klientkou podařilo navázat respektovaný a důvěrný vztah, čímž by mým radikálním zásahem mohla být důvěra narušena a zároveň jsem měla povinnost jednat v jejím nejlepším zájmu.

Dalším příkladem bylo rozhodování o poskytnutí podpory dvěma klientům s rozdílnými potřebami, kteří se ocitli ve stejné komunitní situaci. Měla jsem vážný důvod věřit, že by společné řešení mohlo jednoho z klientů znevýhodnit. Zde jsem se musela rozhodnout, zda preferovat kolektivní dobro nebo individuální potřeby.

Takových situací je samozřejmě mnoho a vždy to přináší dilema, jak zohlednit všechny faktory a udělat správné rozhodnutí. Snažím se konzultovat s kolegy a využívat etického kodexu jako vodítka, ale někdy je to opravdu náročné.

Myslíte, že existují další způsoby, jak by se tato etická dilemata dala řešit? Pokud ano, můžete uvést nějaké příklady těchto alternativních přístupů?

Jistě existuje více způsobů, jak přistupovat k řešení etických dilemat, která se objevují v naší práci. Jeden z alternativních přístupů může být zapojení multidisciplinárního týmu, který by měl různé pohledy a zkušenosti. Tímto způsobem bychom mohli vyvážit různé aspekty situace a dospět k informovaným rozhodnutím.

Dalším příkladem může být intenzivní komunikace s klienty samotnými. Aktivní naslouchání jejich hlasům a zahrnutí jejich názorů a potřeb do procesu rozhodování by mohlo vést k citlivějším a zároveň efektivním řešením.

Neméně důležitá je také kontinuální edukace v oblasti etiky. Společným hledáním a diskuzí s kolegy, kde bychom sdíleli příklady ze své praxe a hledali bychom společné cesty, bychom mohli přicházet s novými perspektivami na řešení.

Celkově řečeno, mám pocit, že otevřená komunikace, spolupráce a respektování různých hledisek jsou klíčem k nalezení alternativních přístupů k řešení etických dilemat.

Respondent č. 2

Uveďte prosím svůj věk a délku praxe jako kurátor/ka pro děti a mládež?

38 let

Jako kurátor pro děti a mládež pracuji 7 let.

Jak vnímáte spojení mezi sociální prací a etikou ve vaší práci?

Určitě vnímám hluboké propojení mezi sociální prací a etikou. Práce s dětmi a mládeží přináší mnoho etických otázek a rozhodnutí. Musím neustále zvažovat, jaký je nejlepší postup pro podporu každého jednotlivce v rámci jejich potřeb a zároveň respektovat obecné etické zásady.

Cílem mé práce je vytvářet bezpečné a důvěrné prostředí pro děti a mládež, kde se mohou otevřeně vyjádřit a sdílet své potřeby. Etika vnímám, že mi pomáhá udržovat profesionální hranice, abych nejen poskytoval podporu, ale také dbal na to, aby všechny mé interakce byly v souladu s etickými principy.

Propojení sociální práce s etikou mi dává smysl pro hloubku a komplexnost mé role a zároveň mě motivuje k neustálému zlepšování a růstu jako profesionála.

Vyskytují se v rámci vaší práce nějaké situace, které vás postavily před etická rozhodnutí? Mohli byste případně uvést některé příklady?

Pravidelně se setkávám s řadou situací, které mě vedou k etickým rozhodnutím. Jedním z příkladů byla nedávná situace, kdy jeden z klientů vyjádřil přání tajit určité informace před svou rodinou. Byla to pro mě výzva, protože jsem měla zároveň povinnost udržovat otevřenou komunikaci s jeho rodinou, pokud jde o jeho bezpečí. Na jedné straně vím, že transparentnost je klíčová pro udržení otevřené komunikace s rodiči, což je zvláště důležité při práci s mládeží a rodiče mají právo na informace, které se týkají jejich dítěte. Na druhé straně jsem si byla vědoma, že klientova důvěra ve mě byla základem naší spolupráce. Jeho žádost o zachování určitého soukromí byla jasným signálem, že se cítí více pohodlně sdílet citlivé informace s někým mimo jeho rodinu.

Rozhodla jsem se zvážit možnosti, které by umožnily udržet důvěru s klientem a zároveň informovat rodiče tak, aby to neohrozilo vztahy ani klientovo blaho. Bylo to složité rozhodnutí a vyžadovalo to citlivé jednání a promyšlený přístup.

Další příklad se týká situace, kdy jsem musela rozhodnout, zda přizpůsobit postup pro dítě s fyzickým postižením, aby mohlo být začleněno do skupiny vrstevníků. Zde jsem se ocitla před otázkou rovnosti, inkluze proti případnému narušení zkušeností ostatních dětí.

Je třeba si uvědomit, že každý případ je unikátní a přináší s sebou různá etická rozhodnutí. Snažím se konzultovat s kolegy a využívat etických kodexů, abych mohla

udělat informovaná rozhodnutí, která jsou v nejlepším zájmu dětí a mládeže, se kterými pracuji.

Myslíte, že existují další způsoby, jak by se tato etická dilemata dala řešit? Pokud ano, můžete uvést nějaké příklady těchto alternativních přístupů?

Samozřejmě, že je mnoho způsobů jak přistupovat k řešení etických dilemat. Jedním z přístupů by mohl být více zvýrazněný dialog mezi různými profesionály pracujícími s dětmi a mládeží. Spolupráce mezi sociálními pracovníky, psychologickými poradci, lékaři a pedagogy by mohla poskytnout bohatší perspektivu na situaci a společně bychom mohli hledat komplexní řešení.

Nezávislý pohled ze strany odborníků mimo naši konkrétní pracovní situaci by mohl poskytnout objektivní a kvalifikovaný názor na etická dilemata.

Dále bych viděl význam v pravidelném školení a vzdělávání v oblasti etiky. Aktualizované znalosti a dovednosti by nám mohly pomoci přistupovat k dilematům s větší jistotou a uvážeností.

Celkově si myslím, že rozšíření perspektiv a spolupráce, a také pravidelná sebereflexe, by mohly hrát klíčovou roli při hledání alternativních přístupů k řešení etických dilemat.

Respondent č. 3

Uveďte prosím svůj věk a délku praxe jako kurátor/ka pro děti a mládež?

45 let

Jako kurátor pro děti a mládež pracuji 4 roky.

Jak vnímáte spojení mezi sociální prací a etikou ve vaší práci?

Určitě vnímám hluboké propojení mezi sociální prací a etikou. Práce s dětmi a mládeží přináší mnoho etických otázek a rozhodnutí. Musím neustále zvažovat, jaký je nejlepší postup pro podporu každého jednotlivce v rámci jejich potřeb a zároveň respektovat obecné etické zásady.

Cílem mé práce je vytvářet bezpečné a důvěrné prostředí pro děti a mládež, kde se mohou otevřeně vyjádřit a sdílet své potřeby. Etika vnímám, že mi pomáhá udržovat

profesionální hranice, abych nejen poskytoval podporu, ale také dbal na to, aby všechny mé interakce byly v souladu s etickými principy.

Propojení sociální práce s etikou mi dává smysl pro hloubku a komplexnost mé role a zároveň mě motivuje k neustálému zlepšování a růstu jako profesionála.

Vyskytují se v rámci vaší práce nějaké situace, které vás postavily před etická rozhodnutí? Mohli byste případně uvést některé příklady?

V profesní kariéře jsem se jako kurátor pro děti a mládež setkal s několika situacemi, které mě postavily před etická rozhodnutí. Jedním z příkladů byla situace, kdy jsem musel rozhodnout, zda informovat úřady o podezření na zanedbání a zneužívání ze strany rodičů. Bylo to nesmírně obtížné, protože jsem musel zvážit zájmy a bezpečí dítěte proti soukromí rodiny.

Další příklad se týká situace, kdy jsem měl dva klienty s protichůdnými zájmy, a to v rámci právního střetu ohledně péče o dítě. Zde jsem se ocitl před otázkou, jak dosáhnout spravedlivého řešení, které by bralo v úvahu jak práva dítěte, tak i rodičů.

Tyto situace jsou velmi komplexní a často neexistuje jednoznačná odpověď. Snažím se konzultovat s kolegy, využívat etického kodexu a věnovat zvýšenou pozornost etickým výzvám, abych se mohl společně s týmem rozhodnout o nejlepším možném postupu v zájmu dětí a mládeže, se kterými pracuji.

Myslíte, že existují další způsoby, jak by se tato etická dilemata dala řešit? Pokud ano, můžete uvést nějaké příklady těchto alternativních přístupů?

Etická dilemata mohou mít různé cesty a řešení. Jedním z možných přístupů by mohlo být větší zapojení do procesu rozhodování samotných klientů. Aktivní poslouchání jejich potřeb a názorů by nám mohlo pomoci lepšímu porozumění jejich situaci a vytvoření řešení, které by jim co nejvíce vyhovovalo.

Dalším způsobem by mohla být intenzivnější spolupráce mezi různými institucemi a organizacemi, které pracují s dětmi a mládeží. Kombinace různých pohledů a odborností by nám mohla umožnit najít inovativní přístupy k řešení složitých etických situací.

Také bych zdůraznil význam neustálého vzdělávání a sebereflexe. Diskuse se spolupracovníky, odbornými poradci a případně i s klienty by nám mohla otevřít nové perspektivy a pomoci nám lépe pochopit různé stránky daného dilematu.

Závěrem bych chtěl říci, že nalezení alternativních přístupů k etickým dilematům vyžaduje otevřenost, spolupráci a ochotu neustále se učit a zdokonalovat.

Respondent č. 4

Uveďte prosím svůj věk a délku praxe jako kurátor/ka pro děti a mládež?

57 let

Jako kurátorka pro děti a mládež pracuji 16 let

Jak vnímáte spojení mezi sociální prací a etikou ve vaší práci?

V průběhu své kariéry jako kurátorky pro děti a mládež jsem stále silněji vnímala propojení mezi sociální prací a etikou. S rostoucím věkem a zkušenostmi jsem si uvědomila, že etika je nepostradatelným pilířem této práce. Každé rozhodnutí, které učiním, může mít dlouhodobý dopad na životy těchto mladých lidí.

Etika mi poskytuje rámcovou strukturu, díky které mohu zvažovat různá rozhodnutí a postupy v souladu s nejlepším zájmem dětí a mladých lidí. Snažím se nejen dodržovat profesionální normy a zásady, ale také si klást otázku, jaká je morální správnost mého rozhodování a jednání.

Svět se neustále mění a s ním i etické výzvy, které mohou vzniknout v práci s dětmi a mládeží. Etická zodpovědnost mě motivuje k tomu, abych byla stále vzdělaná a informovaná, abych mohla na aktuální situace reagovat tak, abych vždy hájila jejich nejlepší zájmy.

Věřím, že etika je srdcem mé profese a nesmírně důležitým faktorem, který mi umožňuje poskytovat dětem a mladým lidem bezpečné a podpůrné prostředí, ve kterém mohou růst a rozvíjet se.

Vyskytují se v rámci vaší práce nějaké situace, které vás postavily před etická rozhodnutí? Mohli byste případně uvést některé příklady?

Během mé téměř třicetileté praxe jako sociální pracovníce jsem se opakovaně ocitla v situacích, které mě nutily přijmout závažná etická rozhodnutí. Jednou z těchto situací byla například okolnost, kdy jsem musela zvážit, zda mám informovat základní školu o závažném chování jednoho ze svých klientů, což jsem odhalila během své práce. Tento případ mě přivedl do dilematu, kdy jsem musela zohlednit udržení důvěry, kterou jsme společně v průběhu spolupráce vytvořili. Bylo pro mě složité se rozhodnout, protože jsem chtěla respektovat soukromí dítěte a zároveň zajistit jeho bezpečí a adekvátní podporu.

Dalším příkladem byla situace, kdy respondentka měla klienta, který chtěl ukončit kontakt s rodinou kvůli dlouhodobému konfliktu. Zde se musela zamýšlet nad tím, jak podpořit jeho samostatnost a zároveň zvážit možné dlouhodobé důsledky tohoto kroku.

Etická rozhodnutí jsou dle jejího názoru nedílnou součástí její práce. Snaží se v pracovním kolektivu s kolegy konzultovat a navrhnout vhodná řešení, aby mohli následně dospět k rozhodnutím, která jsou v nejlepším zájmu dětí a mládeže, se kterými pracuje, a zároveň dodržet profesní standardy.

Myslíte, že existují další způsoby, jak by se tato etická dilemata dala řešit? Pokud ano, můžete uvést nějaké příklady těchto alternativních přístupů?

Ano, jedním z možných přístupů by mohlo být větší zapojení rodiny a komunity do rozhodovacího procesu. Spolupráce s rodiči, školami a dalšími aktéry může vést k většímu porozumění a nalezení komplexních řešení, která budou brát v úvahu různé pohledy.

Dalším přístupem by mohla být reflexe našich vlastních hodnot a přesvědčení. Někdy se může stát, že naše osobní postoje ovlivňují naše rozhodnutí. Pravidelná sebereflexe a spolupráce s kolegy mohou pomoci odhalit takové vlivy a zajistit, aby naše rozhodnutí byla co nejobjektivnější.

Také bych zvážila větší využití etických komisí nebo konzultací. Nezávislý pohled a zpětná vazba od jiných odborníků by mohla poskytnout nové perspektivy a pomoci nám vidět dilemata z jiného úhlu.

Celkově si myslím, že mít otevřenou mysl, hledat různé způsoby a spolupracovat s ostatními jsou klíčové prvky pro nalezení alternativních přístupů k řešení etických dilemat.

Abstrakt

ZABILKA, P. *Etická dilemata kurátora pro děti a mládež při práci s ohroženými dětmi*. České Budějovice, 2023. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Klíčová slova: etické teorie, etická dilemata, kurátor pro děti a mládež, ohrožené děti, sociální práce

Diplomová práce se zabývá etickými dilematy, kterým kurátoři pro děti a mládež čelí při práci s ohroženými dětmi. Práce se zaměřuje na analýzu složitých etických situací, které se objevují v oblasti sociálně-právní ochrany dětí.

Cílem diplomové práce je představit jednotlivá etická dilemata, s kterými se setkávají kurátoři pro děti a mládež a následně provést rozbor vybraného etického dilematu za pomoci dvou etických teorií – deontologie a utilitarismu. Etická dilemata byla získána prostřednictvím kvalitativního výzkumu, metodou dotazování a technikou polostrukturovaného rozhovoru s kurátory pro děti a mládež.

Práce se skládá z pěti kapitol, přičemž první část se zaměřuje na vymezení činnosti kurátora pro děti a mládež, práci s ohroženými dětmi a představuje etiku, jež hraje klíčovou roli v rozhodovacím procesu sociálních pracovníků, kteří často čelí složitým etickým dilematům.

Závěr práce je věnován etice a etickým dilematům. Je proveden rozbor konkrétního etického dilematu z perspektivy dvou etických teorií, což nám představuje užitečný pohled na praktické uplatnění etických teorií ve skutečném profesním prostředí.

Abstract

ZABILKA, P. *Ethical dilemmas of a probation officer for children and youth when working with children at risk*. České Budějovice. 2022. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Department of Philosophy and Religious Studies. Thesis advisor: Doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Keywords: ethical theories, ethical dilemmas, curator for children and youth, children at risk, social work

This diploma thesis concerns ethical dilemmas that curators for children and youth face when working with vulnerable children. The thesis focuses on the analysis of complex ethical situations that arise in the field of social and legal protection of children.

The aim of the diploma thesis is to introduce individual ethical dilemmas that curators for children and youth encounter, and then analyze the selected ethical dilemma with the help of two ethical theories – deontology and utilitarianism. Ethical problems were obtained through qualitative research, the interview method and the semi-structured interview technique with curators for children and youth.

The thesis consists of five chapters. The first part focuses on defining the activity of a curator for children and youth, work with vulnerable children and presents ethics, which plays the key role in the decision-making process of social workers who often face complicated ethical dilemmas.

The conclusion of this thesis is devoted to ethics and ethical dilemmas. An analysis of a specific ethical dilemma is carried out from the perspective of two ethical theories, which presents us with a useful insight into the practical application of ethical theories in a real professional environment.